

Mustafa ALAGÖZ

GÖRÜNENİN ÖTESİ

kitap.ayorum.com

Mustafa Alagöz

GÖRÜNENİN ÖTESİ

İçindekiler

KENDİNDE KALARAK YABANCILAŞMAK.	4
BEN'DE OLAN SEN'DE DE	15
BİR OLAN BÜTÜNDÜR	22
DEĞERLER RABBİ	30
FELSEF YAPMAYI NE ENGELLER?	39
FİRAVUNLAR ÖLÜR FİRAVUNLUK KALIR	49
GEÇMİŞİN ZİNCİRİ-HAKİKATİN AŞKINLIĞI	59
GÖRÜNENİN ÖTESİ	67
OKUMA METNİ VE OKUYUCU	70
GÜZELLİK SEVDİRİR-SEVİLEN GÜZELDİR	74
DE YA DA İÇİMİZDEKİ KALABALIK	86
KENDİNE YASLANMAK	96
MERKEZ ÇEPERİYLE	103

KENDİNDE KALARAK YABANCILAŞMAK.

Doğa verilidir, kendi iç yasalarının hükmü altındadır. Oysa insan bir yanıyla doğal bir yanıyla doğaya aşkın varlıktır. Doğaya aşkınlığımız onun güçlerini onun değişmez yasalarına bağlı kalarak kullanmamız anlamına gelir. Doğada hazır olarak bulunmayan ancak onun olanaklarıyla yeni bir “doğa” oluşturup yaşatmak Tin’e aittir; bu alandaki tüm etkinlikler, üretimler ve yaratımlar tinseldir.

Tinsel alandaki teknik, bilimsel, kültürel, bireysel, psişik tüm oluşumlardan biz insanlar sorumluyuz. Yabancılaşma da insanın kendi iradesi, bilinci ve eylemleriyle var ettiği süreçsel tinsel bir olgudur.

Bir olgu tinsel güçlerle oluşturulabiliyorsa yine aynı güçler tarafından ortadan kaldırılabilir de. Bu yetiyle donanımlı olan insan özgür irade sahibidir; özgür irade sahibi olan aynı anlama gelmek üzere sorumluluk sahibi olmak anlamına da gelir.

Özgürlük-zorunluluk kutupsallığı toplumda olduğu kadar bireysel iç dünyamızın da devindirici gücüdür. Özgürlük ve sorumluluk bağlamı her bireyin özsel bir niteliğidir; eylemlerinde, yönelimlerinde bu özsellikten uzaklaşması onu mutsuzluğun ıstırabına, bu niteliğine bağlı olarak

yaşamayı ise mutlulukların verdiği zevklerle nimetlendirir.

Yabancılaşma yabancı olmak değil, yabancı olmaktan değil. O, insanın kendi asli varlığından habersiz kalması, ondan kopmasıdır.

Yabancılaşma önceki varlığından bir kopuştur. “Kopuş” kavramı sadece olumsuz olarak anlaşılmamalı. Değişimin, dönüşümün olduğu yerde kopuş vardır bu anlamda tüm gelişmeler bir kopuşlar sürecidir de.

Kendi özüne bağlı olarak gerçekleşen dönüşümler edimseldir; kendinden kendi başkalığına geçiştir. Bu başkalaşma dizisini birbirine bağlayan, onun kendi özünü değişik suretler biçiminde koruyan ilişki ise ussaldır. Başka bir ifadeyle “kendi başkalığında kendini koruyan olgu edimseldir; kendine yabancılaşıp tekrar kendiyle birliğe gelip varlığını tekrar kuran süreçtir.”

Doğada yabancılaşmadan söz edilemez, yabancılaşma tinsel bir olgu olmasıyla sadece insanda görülür. Bundan kasıt dışta kendiliğinden bir varlığının olmamasıdır; varlık kazanabilmesi için bilincin iradi, aktif katkısının gerekli olduğudur.

Ancak tinsel olan da yasadışı, başına buyruk bir enerjinin rast gele akışı değildir. Tinsellik ancak hak üzere olursa kendine kalıcı bir varlık kazandırabilir; kendinden kendini doğurarak doğayı aşan bir dünya yaratıp yaşatabilir.

İnsan doğal bir varlık olmadığı için, doğal ortamda ve kendi doğal varlığının sınırları içinde kalarak yaşayamaz. Hazır bulduğu olanakları kullanarak hem kendini hem yaşadığı ortamı kesintisiz olarak inşa etmek zorundadır; ancak bu sorumluluğu üstlenmeyebilir de. Çünkü özgür irade sahibi olmak olumsuz olanı da, kötüyü de seçebilmesi demektir: “İnsan ihtiyar (reddeden, karşı koyan) sahibidir.”

Ancak insan dışındaki her varlık kendisi için belirlenmiş kaderin dışına çıkamaz. İnsan ise içinde bulunduğu kaderin dışına çıkmak üzere içten içe uyarılır, eyleme zorlanır. O eylem varlığıdır ve eylemleri ile kendini inşa edebildiği gibi bizzat kendi yapıp-etmeleri yoluyla kendini yıkıma da sürükleyebilir.

Tüm eylemlerimize kaynak sağlayan enerji bir tanedir o da yaşam enerjisidir; kadim gelenekte “Nefs” diye ifade edilen enerji.

Bedensel arzularımız ve ruhsal çekimlerimiz bizi sürekli olarak bir gerilime sokarlar. Yaşam enerjimizi aşağıya; bedensel uyarılara da yönlendirebiliriz yukarıya da; saf bilince, ruha doğru da. Bu noktada irade, karar verme, niyet oluşturma sorumluluğu-özgürlüğü tamamen bize aittir.

Bulduğumuz noktada durmamız mümkün değildir; ya aşağıya doğru yuvarlanır kendimize yabancılaşırız, ya da

yukarı doğru gayret ederek kendimizi bilir-buluruz, kendimizi varederiz.

Aslında her iki yönelimde genel bir ifadeyle insanın kendine yabancılaşmasıdır: birincisi olumsuz, ikincisi olumlu yabancılaşmadır.

Aşağıya, bedensel uyaranlara doğru başkalaşmada bizim herhangi bir seçimimiz, irademiz yoktur. Doğal uyaranlar arzu olarak tecelli eder ve aklımızı, irademizi kendi emri altına alır (emmare nefis). Bu yolda benliğimizde sürekli bir dağılma, parçalanma olur. Çünkü arzu sadece sahiplenmeye ve tüketerek ortadan kaldırmaya yöneliktir. Arzu bir olmakla beraber onun nesneleri sonsuzdur.

Arzunun ve onun nesnelere erişmek üzere emir altına giren akıl giderek parçalanır, enerjisini dağıtır ve kendi özsel ilişkilerini üretemez. Bu süreçte aklın kendi edimlerinde ve yönelimlerinde bir merkezi olmaz; kendi bütünlüğüne bir türlü kavuşamaz, adım adım kendine yabancılaşır.

Bu tür yabancılaşmaya yozlaşma diyebiliriz. Akıl bir cevher olarak işlev görür, onun işlevli olması düşünceler olarak suret kazanması anlamına gelir.

Düşünceler tarih içinde safha safha açınarak kendini gerçekleştirir ve yaşamın akışı bilinçte kavranır. Tinsel alanda ne varsa yaşamın içinden gelir. Düşünce ürünleri

ve tinsel olgular yaşamda karşılık bulmazlarsa anlamsızlaşırlar, varlıklarını sürdüremezler. Asıl olan hayattır (hayy esması). Çünkü tinsel tüm süreçler ve yaratımlar insan yaşamında ortaya çıkan fenomenlerdir.

İçimizden bize baskı yapan asıl güç bu yaşam enerjisidir. Aslında insanlar olarak tüm arayışlarımızın temeli akla ve düşünceye çeki düzen vermek değil yaşamı daha kutlu, coşkulu ve mutlu kılmaktır, insan olmanın nimetlerine erişip onun zevkini duyumsamaktır.

Ancak bu kendiliğinden olmuyor. İradi müdahale gerekiyor. İlim olmadan irade nereye gideceğini bilemez. Bilmek için biricik kudret akıl ve onun işletilmesi ile üretilen düşüncelerdir. Düşünceler eylemlerimizin ruhudur, başka bir ifadeyle düşüncelerimiz eylemlerimize eşlik eder. İnsan kendini eylemleriyle inşa eder; düşünceler hangi içerikle dolu, hangi amaca doğru yön tutmuşsa ona göre suret kazanırlar. Bu sonu olmayan bir süreçtir, insanın kendini bilmesi kendisini kesintisiz biçimde inşa etmesi anlamına gelir; çünkü ancak kendi yapıp etmelerini bilebilir. Mevlana'nın dediği gibi "sen düşünceden ibaretsin, gerisi etle kemik."

Buradan şu sonucu çıkarabiliriz: eylemlerinde kendi aklını kullanmayan, özgün düşünceler üretemeyen kimse ya onun bunun yönlendirmesi, ya da arzularının,

içgüdülerinin hükmü altına girer. Her iki durumda da kendi olamaz, kendine yabancılaşır.

Yabancılaşmak – yozlaşmak anlamında – değersizleşmektir. Yabancılaşmış bir benlik çürüktür, değersizdir, ilkesizdir. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz: değerler insanı yüceltir. “yüceltir” derken elbette o insan çok özel, ayrıksı birisi olur anlamında değil; hak üzere yaşar, arzularının kölesi değil efendisi olur, sıradışı değil tam tamına sıradan bir insan olur demektir. En büyük sıradışılık son derece sıradan birisi olabilmektir. Sıradanlık masumiyettir, safiyettir, hak bilirliktir, yaşamı olduğu gibi karşılayacak açıklık ve olgunlukta olabilmektir.

İnsanı bu masumiyetten ayrı koyan nedir? Zihin. Zihin geçmişe ait ne varsa onun toplamıdır; önyargıları, alışkanlıkları, sahiplenmeleri, kısaca bireyin geçmişten toplayıp getirdiklerine yapışıp kalmasıdır. Bu durum insanın bilincini kirletir. Yaşam sürekli bir akış, yeni yeni oluşlar silsilesidir ve bu haliyle bizi kendisine sürekli yanıt vermek, tavır almak yükümlülüğü ile yüz yüze getirir.

Hayat bir soru insan bir cevaptır. Cevaplar eskiden gelemez, çünkü yeninin taleplerini karşılamayabilir. İşte bu noktada, yani yaşamın bizi yeni oluşumlarıyla eyleme çağırması karşısında bu çağrıya “dünde kalanlarla” yanıt veremeyiz.

Eski olan denenmiş, bilinen olduğu için güven vericidir. Yeni olana yeniyle cevap vermek bu güvenliği terk etmekle mümkündür. Bu nokta insanın tedirgin olduğu andır. Güvenli olanı terk etmekle yeni olanın bilinmezliğine dalmak ikilemi insanı ürkütür. Yaşam bu yönüyle bir tedirginlikler sürecidir de. Ancak kaçış yok, her insan her gün yeni ilişkiler yaşar, yeni sorunlarla yüz yüze gelir ve bunlara kendisi yanıt vermek zorunda kalır. Yanıt geçmişten gelirse önyargılarıyla, alışkanlıklarıyla, zanları ve inançlarıyla oluşturulmaya çalışılırsa yaşamın akışına uyum sağlayamadığı gibi iç dünyamızın kuşkularla, öfkelerle, korku ve kıskançlıklarla kirlenmesinide engelleyemez.

Bu gerçeklerin tarih boyunca sade ve bilgece kelimalar biçiminde bize ulaştırılması her insan için bir lütuf olarak görülmeli.

Hız. İsa'nın "Tekrar çocuk gibi olmadıkça Allah'ın melekûtuna giremezsiniz", sözü içsel olarak bir saflaşma olmadan huzura eremeyeceğimize işaretler.

Mevlana'nın şu dizeleri;

***"Her gün bir yerden göçmek ne iyi
Her gün bir yere konmak ne güzel
Bulanmadan donmadan akmak ne hoş
Dünle beraber gitti cancağızım***

***Ne kadar söz varsa düne ait
Şimdi yeni şeyler söylemek lazım."***

Burada "bulanmayı" yabancılaşma, "donmayı" taassuba düşmek olarak değerlendirebiliriz.

Hakikat tektir. Ancak onlar hazır, satın alınabilir şeyler değil, insanların deneyimleri ile varlık kazanırlar. Her insan kendi yetileri, özgünlüğü, bedensel ve zihinsel mekanizmaları ile onları gerçekleştirir, hayat verir. Bu anlamda hakikatlerin ifade biçimi farklı farklı olur. Böyle olması kaçınılmazdır, bu durum bizler için güzel bir zenginliktir. Bir olan hakikatin değişik suretlerde ve renklerde tecelli etmesi bilincimize çok yönlü açılardan etkide bulunur. Bizi arayışlara; varlığımızın anlamını sorgulamaya, hayata ve kendimize karşı sorumluluklarımızı üstlenmeye yönlendirebilir. Bizi bize yabancılaşmaktan, yozlaşmaktan uzak tutup aslımıza bağlı kalmamıza teşvik edebilir.

"inancınızı terk etme cesareti gösterin", diyen Nietzsche insanın kendi olabilme olanağını bir başka açıdan dile getiriyor.

Çocuk gibi olmak, bulanmadan-donmadan akmak, eskiyi terk etme cesareti göstermek insanın kendini inşa etmesinin, kendini bilmesinin araçlarındandır. Bu erdemleri gösteremezsek yaşamın bizi yüz yüze getirdiği

sorumluluklar karşısında tutumuzu nasıl belirleyebiliriz? Geriye tek yol kalır; taklit ve şekilcilik.

Bireyselleşme yolunda “taklit” aşaması vardır. Kadim gelenekte üç aşamadan söz edilir: “Taklit-Tahkik-Hakikat”. Bunu bilmek-bulmak-olmak şeklinde de ifade edebiliriz.

Her öğrenme deneyimi taklitle başlar. Çocuk büyüklerinden duyduğu sesleri taklit ederek konuşmayı öğrenir, her sanatçı önceki ustaların deneyimlerini izleyerek, taklit ederek kendi özgün yolunu bulur. Taklit zorunlu bir aşamadır, ama daha yukarı çıkmak için. Hep taklitte kalmak kopya kişilik olmaktır; “şey insan” halinde kalmaktır. Biriken suyun akmadığı zaman bataklığa dönüşüp kokuşması gibi taklitte kalan kişi de bulanıp kokuşur, kendi özüne yabancılaşır. “Allah mukallitleri sevmez”, söylemi şuna işaret eder; taklitte kalanlardan sevgi doğmaz, dahası kendini bile sevemez, kendine yabancı kalır.

İnsanın hep taze kalması, bulanmadan-donmadan akması “yeni şeyler” söylemesi (eylemesi) ile oluyorsa bu yenilik yolu nedir? Yanıt; DEĞERLER... Değerler kadimdir, -bengidir-. Doğada kuvvet olan hakikat, akılda yasa, yaşamda ilke, bireyde değerdir. İnsan akılda ilke olanı kendinde niyet olarak içselleştirdiğinde bu onun değeri olur.

Bu değerlerine bağlı kalarak yaşamak imanla yaşamaktır. İnsan yaşamın sonsuzca uyarıları karşısında kendi iç bütünlüğünü, dış dünyayla uyumunu nasıl birliğe getirecek? Değerlerine bağlı kalarak.

Birey tüm yapıp etmelerini kendi aklında ve vicdanında anlamaya çalışırken birliğe getirici bir ilkesi, kendi içinden kendini “sığaya çeken” bir değerler bütünlüğü olmalıdır.

İnsan kelamla eğitilen bir varlık olarak kabul edilir. Kelam duyulur, duyulan anlamlar bireyin iç dünyasında olgunlaşarak onun iç dünyasında içsel otorite haline gelir. Bu onun değerleridir. Birey değerlerinin kılavuzluğunda ve vicdanının gözetiminde hep kendinde kalır, kendine yabancılaşmaz.

Hz. İsa havarilerine bu gerçeği şöyle dile getirir. “Şimdiye kadar günahkâr değildiniz. Şimdi bu sözleri benden duydunuz, bundan sonra günahkârsınız”. Şunu söylüyor: artık kendi kendinizi denetleyecek, yaşamınız boyunca kendinizi yönlendirecek ilkelerden haberdar oldunuz. Ona göre niyetinizi belirleyin. İ. Arabi niyet konusunda şunu söylüyor: “niyet insanın fiillerindeki gedikleri kapatır”. Yani eylemlerinizde bir hatanız, günahınız varsa bunu niyetiniz üzerinden sorgulayarak düzeltebilirsiniz.

Değerler tinden yaratılır, tinselliği besler. Yabancılaşma, çürüme değersizliğin halleridir. Toplumsal yaşamda da

değersizleşmenin acısını yaşarız; politik alanda, ticari yaşamda, bireysel alana giren komşuluk, dostluk, gönül ilişkilerinde de.

Değerler tinsel olgular olarak edimsel ve ussaldır. İnsanın ve insanlığın yaşamından türetilir. Onun içeriği hak, sevgi, saygı, özgürlük ve gönüllü sorumluluk üstlenme erdemiyle donanımlıdır. Bunlar hazır ele geçirilebilir olgular değildir. Onlar görülmez, duyulmaz bir evrende bulunurlar ve kendiliklerinden gelip insanların bilincine, yüreğine ve etkinliklerine katılmazlar. Ancak onu içtenlikle çağıranlara hemen yönelirler. Emekle canlanan, sorumlulukla taşınan, insanın hep kendinde kalmasını sağlayan; çürümesine, yozlaşmasına, kısaca yabancılaşmasına meydan vermeyen tinsel bir yaşam kudretidir.

Değerler suret kazanmış hakikatlerdir. “İnsan değerler yönünden gelişmemişse sapar, şımarır, hoyratlaşır”. YABANCILAŞIR

Hayat ... hiçbir yere gitmeyen bir sabah yürüyüşüdür (OSHO)

BEN'DE OLAN SEN'DE DE

Kendi içimizde ne kadar derine inebilirsek o denli azaldığımızı görürüz: Bilincimizle varlığın hangi katmanına sızarsak sızalım orada donuk varlıkları değil, sadece “oluşları”, “olmakta olanı” izleriz. Bu sınırsız ‘yaratıcı-oluş’ sürecinde kendimizin sadece bir geçit, “evrensel bir ortam”, her şeyin üzerinde kalan bir “Tanık” olduğumuzu deneyimleriz.

“Azalmak” derken neyi anlamak gerekir? Kendimize “Ben” diye ayıksı bir varlık vermenin ne denli gerçek dışı olduğunu anlarız. İnsan bunu kendi üzerinden derin bir sorgulamayla anlayabilir. “Ben” dediğimizde neyi kastettiğimizi; bu “Ben”in dayanakları neler, kalıcılığı nedir, bunların varlığında ve işlevinde irademin sınır nelerdir diye kendimize sorduğumuzda yanıt kolay bulunur...

Kendimize dönüp baktığımızda ilk önce bedenimizi görürüz; daha doğrusu onun aracılığı ile bize verilen uyarıları; açlık, cinsellik, sağlık... Bir adım ötesi bu bedensel uyarılardan kaynaklanan arzular, kaygılar, beklentiler tarafından kuşatıldığımızı fark ederiz. Birinci uyarılar doğa kaynaklı; fizyolojik süreçlerin kendini gerçekleştirmesi, bunları yaşarız ve içimizde duyumsarız; buna “Haz” deriz. Hazzın bilincimizde yer etmesi ve tekrar hatırlanması ile arzular oluşur.

Arzularımız bir bağlantı noktasıdır; bedenimizle dış dünya arasında; dış dünya derken doğayı ve ağırlıklı olarak toplumu anlamak gerekir. Çünkü arzular doyurulmak ister ve bunun için gereksinimlerinin karşılanması gerekir. Gereksinim nesneleri dışarıda olduğu için o dışa açılan bir kapıdır.

Bu noktada kaygılar ve beklentiler oluşmaya başlar. Uyaran içimizden gelir ama karşılığı dışarıdadır. Dışarısı içimizin gereksinimlerini karşılamaya uygun ve hazır değildir. O halde dışarıda olanlar içinin gereksinimlerini karşılayacak şekilde dönüştürülmesi gerekir. Dönüştürücü ilişkiye girmek farklı nesnelerin ve öznelerin dirençleri ile karşı karşıya gelmek demektir. Aslında nesnelerle ilişki de ancak özneler (ötekiler) aracılığı ile olabilir, bu durumda sadece özne-özne ilişkisi söz konusudur.

İnsan her ne kadar anı yaşamak zorunda olsa da bir geleceğinin olduğunu da bilir. Gereksinimlerin sürekli olacağı bilinci onu geleceği için kaygılandırır. Bu durumda ileride karşılaşılabilecek sorunların üstesinden gelmek gibi bir kaygıya kapılır. Kaygı insanı güvenlik arayışına iter, güvenlik arayışı beklentilerin oluşmasına kaynaklık eder.

Böylece varlığımızı bize duyumsatan pek çok bileşen içimizde oluşmaya başlamış olur: Gereksinimler, arzular, kaygılar, beklentiler, ... Böylece bu durum, içimizi tıka

basa dolduran ve bilincimizi sürekli olarak baskı altında tutan bu güçler bir “Ben”imiz olduğu düşüncesini doğurur.

Dikkat edilmeye değer bir noktadır burası, çünkü bu söylediklerimizin içinde özgür irademizin yeri yoktur. Tümü bize verili ve kendiliğinden harekete geçen enerjiler. Bunların kendilerine göre dirençleri, hedefleri ve doyum nesneleri vardır. Bilincimiz bu uyaranların etkisiyle devinerek ona uygun şekiller almaya başlar. Bunlar hafızamızda depolanır ve daha sonraki etkinliklerimizde düşüncelerimizin akışını belirler: Hedeflerimiz, amaca uygun araçlarımız, tasarılarımız ve projelerimiz oluşmaya başlar. Bu düzeye kadar tüm varlığımız sadece dürtülerle harekete geçmiştir.

Uyaranlar içimizden gelir, projelerimizi biz oluştururuz, araçlarımızı biz seçeriz, kendi güçlerimizi kullanırız...

Bu nokta hem tüm mutsuzlukların ve huzursuzlukların kaynağı olan “Ben” zannının oluştuğu, hem de “evrensel bireyselliğe” dönüşmenin başladığı noktadır.

“Ben” nasıl oluşur? Bu, yanıtı çok kapsamlı bir soru, ve söylenecek her söz bir sorumluluk ister; sadece zihinsel bir gözlem, sağdan soldan toparlanmış bilgi kırıntıları ile değil insanın bizzat kendi içsel yolculuğundan getirilmiş deneyimlerin ifadesi olmalı...

İnsan etkinlik yapmadan varolamaz. Etkinlikler verili uyaranların itkisiyle ve belirlemesiyle yapılır. Burada hedeflerimizi belirleriz, araçlarımızı seçeriz ve yetilerimizi kullanırız. Baştan sona kendi güçlerimizi kullanırız.

Attığımız her adımda, her başarımızda kendi damgamız vardır. Bu noktada kendimize olan inancımız, güvenimiz ve içsel bir iktidarımız oluşur, ve bunun düşünsel çıkarımı ‘ben farklıyım’a doğru olur. İnsan etkinliklerinde dış dünyayla ilişkide olmak zorundadır. Dış gerçekliğin dirençlerini ve özelliklerini tanıırken ve onları amaçları doğrultusunda dönüştürürken kendi bilinç, psikolojik ve fizyolojik güçlerini kullanır. Bunları kontrol edip yönlendiren de kendisidir.

Yapıp-etmelerimiz bunlardan edindiğimiz deneyimler kendimizi belirleyen güçlere dönüşür. Giderek kendimizi bunlarla özdeşleştiririz. Artık bunlar bizim “onurumuz”, toplamsal varoluş dayanaklarımız, başkası karşısında kendimizin bir değer olduğumuzun, “özel” birisi olduğumuzun ölçüsü haline gelir.

Özdeşleşme, sahiplenme ve ait olma duygusunun birliğinden oluşur. Kendimizi bu özdeşliğe hapsederiz. “Ben” (Ego) belirli bir düzeyde dondurulmuş, geçici olan şeylerle sınırlandırılmış bireyselliktir. Her özdeşleşme bir sınırlamadır, yaratıcı akışkanlığımızı dondurmaktır; ve akıcı bir gücü dondurmak mümkün değil, belki baskı

uygular ya da yönünü değiştirebiliriz, göstergesi içimizdedir: Sıkıntı, tatminsizlik, ve daha fazlasına ulaşma hırısı... Bu düzey neredeyse tüm insanların içinde bulunduğu bir durum... Özgün bireysellik hala ortada yoktur; Bu gerçeği dile getiren güzel bir insandan güzel bir söylemi hatırlıyorum:

“İnsan arıyorum, özne tanımak istiyorum, ama nerdeyse herkes birbirinin tekrarı”

Özgün özne (insan) olmak olanaklı ve her insanın içinde potansiyel olarak vardır, ama sürekli bir çaba istiyor. Bilgelerin ısrarla vurguladıkları, “arınma”, “içsel sorgulama”, “seyri süluk”, “kendin ol” diye bizlere yaptıkları uyarı aslında bizlerin kendi tohumumuzu çiçeklendirmeye yönelik bir çağrıdır.

Ben bir gölgedir, varlığı yoktur ve varlıktan da ayrı değildir. Gölge varlığa işaretir. Sokrat’ın ünlü mağara alegorisi bu gerçeği çok güzel bir biçimde ortaya koyar. Sorun gölgenin olup olmamasından çok, gölgenin kendisini hakikat zannetmektir. Bu zannı sürekli doğuran ve besleyen kaynak bizzat içimizde bulunduğu için, tıpkı her varlığın ışıktaki bir gölgesi olması gibi her bireyselliğin de onu izleyen sanal bir “Ben”i (egosu) vardır.

Ego insanı ilişkilerde her türlü sorunun kaynağı, tüm öfke ve mutsuzluğun dinamosudur, bu bir yüksek enerjidir. Diyalektik bir süreç olarak bu sanal enerji evrensel

enerjiye dönüşecek olanın da bizzat kendisidir. Bir insanın egosu ne denli güçlüyse insani nitelikleri potansiyel olarak o denli güçlü demektir. Çünkü aynı yaşam enerjisinin farklı yönleri akmasıdır bunlar. Başı boş bırakılırsa aşağıya akar; çabayla, sorgulamayla, kendi üzerine dönük derin düşünmeyle yukarıya da çıkar. Aşağıdan kast edilen arzuların, hırsların ve düşük çıkarların hizmetine girmesi, yükselmesi ise evrensel değerlerin; cömertliğin, vefanın, şefkatin ve anlayışın üretilmesi demektir.

Binlerce yıldır insanın bilincinin ilgi alanı olmuş, günlük ilişkilerimizin ve içsel huzurumuzun rengini belirleyen derin bir olguya dair çok şeyler söylenegelmiş, söylenmeye de devam edecek.

Bu satırlar sadece kendi kendiyi bir yüzleşmenin, başkalarında da olan ve olabilecek insani hallerin iddiasız bir ifadesidir. Bizzat bu amaçlar çerçevesinde bile söylenecek çok şey var, ama belki başka bir yazıda ele alınabilir: Örneğin egonun günlük ilişkilerde belirtileri, modern psikolojide değil ama kadim bilgeliğin sorunu ele alışı bir yazı konusu olabilir.

Her şey, her zerre hem sonsuzluğun kanıtı hem de sonsuzluğa açılan bir kapıdır. Bu sonsuzluk içinde biz insanlar hem bir noktacı olarak, hem de sonsuzluğu yaşayan bir tanrısallık olarak kendi olmak sorumluluğunu üstlenen yegane varlıklarız. Bu

sorumluluğu ne denli yerine getirebilirsek o denli mutlu oluyoruz; deneyimler ve olgular bunu gösteriyor.

Alemde meşhud olan bu devran,

Tekâmül içindir, kemale doğru

Her nokta cevval, her zerre raksan,

Uçup giderler visale doğru.

Ekvan, insan koşup giderler,

Tutulmaz kapılmaz hayale doğru.

“Amak-ı Hayal”

BİR OLAN BÜTÜNDÜR

En büyük sıra dışılık en küçük sıradanlıkla mümkündür. Varolan her şey varolduğu haliyle hem bir sır hem de eşsizdir. Evrende birbirinin tekrarı ne bir nesne, ne bir süreç vardır. Yaşamın güzelliği ve gizemi buradan kaynaklanıyor olsa gerek.

Aslında varolmak varlığın sürekli yeni görünüşler ve formlar altında görünüp yok olma serüvenidir. Her şey varlık yanıyla kalıcılığını, biçimleriyle değişkenliğini sergiler. Gerçek dediğimiz kavram bu iki kutbun; değişen ile değişmeyenin birliği, gerçeklik ise bizim ondan ne anladığımızdır. Bu haliyle gerçek masum ve kendinde nasılsa hep öyledir, gerçeklik ise görünüş olarak sonsuz ölçüde farklıdır.

Bu anlamda gerçeklik sadece insanda ortaya çıkar ve o, şeytandan tanrıya kadar tüm mertebeleri kendinde taşır. Gerçeği fark eden ve fark ettiğini fark edebilen tek varlık olması dolayısıyla insan tanrısal bir varlık olarak görülmeli. Kutsal metinlerdeki şu kapsamlı önerme eğer ciddi bir biçimde üzerine düşünülürse insanı yeni ufuklar açacak kavrayışlara götürebilir: “Tanrı insanı kendi suretinde yarattı.” ‘Suret’ bir dışsal görünüş-biçim olmasa gerek. Bu kavramın teolojik olarak ele alınışı şimdilik konu dışı... Ancak kendimizi evrende özel bir

varlık olarak görüyorsak ki öyledir, bu özelliğe tanrı değil de tanrısallık yüklersek bundan ne anlamalıyız?

Tanrısallık kavramını şu içerikle düşünüyorum:

—En son özgürlük noktasına sahiptir.

—O yaratıcı gücü olandır.

“En son özgürlük noktası” onun mutlak olarak özgür olduğu yerdir, yani dokunulmazdır. Bu ise insanın karar verme ve irade koyma gücüdür. Bu yetiyi kimse ondan alamaz, kendisi de istese dahi bunu başkasına devredemez. Hukuk dilinde “devredilemez haklar” olarak ifade edilen özünde bu hakikattir. Tarihi sürekli serpiliş gelişen bir ağaç olarak görürsek bu mutlak özgürlük noktası o ağacın tohumu, hiç durmadan akan bir nehir olarak görürsek eğer, bu akışın kaynağıdır diyebiliriz.

Varlığı anlama özünde insanı anlamaktan geçer, çünkü insan olanın ve olacak olanın birliğidir. Bundan dolayı tüm felsefi arayışlar-sorgulamalar kaçınılmaz olarak şu iki kavramı ele almak zorunda kalırlar; Tanrı ve İnsan.

Tanrının ve insanın iki ayrı kavram, iki ayrı varlık olup olmadığı tartışması şimdilik bir yana, ama bu konuda tarihte iz bırakmış, düşünsel tefekkürümüzde bizlere

ilham olabilecek çok sağlam söylemler var. Tevrat'ta Musa'nın dilinde şöyle ifade edilir: "Eşer Ahye Eşer" (Ben olan Ben), Descartes; "cogito ergo sum" (düşünüyorum-varım). Anadolu ozanlarının dilinde ise "Hak insanda insan hakda" olarak ifade edilir.

İnsan, olup bitenleri anlama merakının önüne geçemiyor. Anlamak bir arayıştır; bir yetinmezlik, kendini hep aşma itkisi, deyim yerindeyse insanın "kendi kendini alt etme" (Nietzsche) girişimidir. Anlamak; akletmek, başkalarına açık edebilmek, başkalarının da benzer çabalarla aynı akletme deneyimlerini yaşayabileceklerinin olanağını göstermektir. Önüne geçilmez merakla başlayan süreç anlama serüveni ile devam eder ve "bulmayla" kendini tamamlar.

Eğer bir yolculuk varsa bir yön, bir amaç ve bir yöntem var demektir. Bunlar arasında bir bağ-bütünlük yoksa kendileri de varolamazlar; amaç yoksa yön, yön yoksa yol, yol yoksa yöntemde olamaz. Bunları birliğe getiren ise niyettir. Niyet merkezdir, belirleyendir, tüm öğeleri oluşturmaktadır. Niyet somutlanmış; amacı ve gerçekleşme yolları belirlenmiş ilkelerdir.

Varolan Birdir, Bir olduğu için ise Bütündür. İnsan dışında her şey kendi varlığı ile Birliği ve Bütünlüğü içinde huzurlu ve "mutludur", onlar kendiliğinden böyledirler.

Ancak insanın durumu farklı, çünkü o bir “yok varlıktır.” Bedensel ve akli donanımları ile var, ama bunların yetkinleştirilip yaratıma geçirilmesi gerektiği anlamında yoktur. Başka bir ifade ile insan bu yetilerini harekete geçirerek kendi kendini yaratır, kendi kendini vareder. Burası onun tanrısallığının ikinci yanını oluşturur.

Türkçeye Arapçadan geçmiş olan “Vücut” ve “Vicdan” kavramları var. Her ikisi de v.c.d kökünden türetilmiş. “Vücut” varlık anlamında kullanılıyor, “Vicdan” ise bulmak anlamında. Vicdanı olanın vücudu vardır. Vicdan ise verili değil, bireyin kendi emeği ve arayışı ile yarattıkları, farkındalığına vardığı, gerçekliğinden emin olduğu idrakleridir. . Öz varlığının güçlerini, yetilerinin ne olduğunu fark etmesi ve kendini bunun üzerinden kurması onun kendini kendinde bulmasıdır. Burada önemli bir ayrıma dikkat çekmek gerekiyor. Hırsların, açgözlülüklerin, özlemlerin doyurulması değil; geleneklerin, kültürden yüklendiklerimizin uygulanması da değil. Çünkü bunlar yaşam sürecimiz içinde içgüdülerimiz, toplumsal deneyimlerimiz ve egodan kaynaklanan dürtülerden türeyen yapay güçlerdir. Yapaydan kastedilen, bunların geçici oldukları, istenirse niteliklerinin değiştirilebileceği anlamında. Dikkat edilirse bu dürtülerin ortak bir özelliği var; hep başkalarıyla karşıtlıkla yüklüdür, başkaları ile yarış yoluyla gerçekleştirecek heveslerdir, başkalarının ne diyeceği ölçü alınarak yürünen yollardır. Ve bu yolun

insana içsel huzur verdiği, kendi içsel evinde sükûn bulduğu görülmemiştir. Elbette geçici doyumlar yaşanabilir, ama insanın hep kendinden razı, hayattan razı olduğu dinginliği vermesi mümkün değil.

İnsan canlılar içinde en aciz varlıktır, ama onun acizliğinin nedenleri aynı zamanda en hükümrân olmasını da sağlıyor. Sıkıntı, yalnızlık, mutsuzluk, gelecek korkusu gibi daha pek çok hali sadece biz insanlar yaşarız. Çünkü iç dünyamız her birisi kendine özgü gücü ve talepleri olan birden fazla enerji odakları barındırıyor.

İçgüdülerimiz, duygularımız, aklımız ve hepsine aşkın ruhsal (psikolojik anlamda değil) dünyamız var. Aslında bunun tümü bir tek enerjinin (buna ister yaşam enerjisi, ister varlık enerjisi ister cinsel enerji diyelim fark etmez) gerçekleşme biçimleridir. Her birisinin taşıyıcı organı ve yönelimleri farklı olduğu için birbirleriyle kolayca uyumsuzluğa düşebilirler. Bu uyumsuzluğun derecesi mutlu olma halimizin derecesinde kendini gösterir. Bu tek enerji en altta bedensel arzular olarak kendini gösterir. Yukarı çıktıkça duygusal ve akli yoğunluk artar. İnsanlaşma aslında bu yönde yükselme anlamına gelir.

Enerji yok etmek mümkün olmuyor, bastırmak da mümkün değil. Bastırdığımızı zannederiz, aslında o yalnızca yer değiştirmiş olur. İçimizdeki bu akışkan-

yaratıcı-yıkıcı gücü yok edemeyiz, ama yönlendirebiliriz. Fakat bu öylesine sıkı bir çaba gerektirir ki, birey ancak sık sık kendi üzerine dönebilirse, dahası “terk etmeyi” göze alabilirse söz konusu yükselişe geçebilir. Sevgili Osho’nun bir sözü bu konuda benim için önemli bir uyarı oldu: “Kendinize sık sık suçüstü yapın.” Çünkü her etkinliğimize kendimizi abartan, ayrıksı birisi olduğumuzu söyleyen bir duygu kendiliğinden eşlik eder.

Kendimizce önemli bulduğumuz bir şey kotarıyoruz ya da bir yeteneğimizi sergileriz, bunun hemen yanı başında içimizdeki şeytan (ego) başını kaldırır; “sen farklısın”, “sen özelsin”, “ayrıcalıksın”, ... der. İnsan kendini böylece adım adım koşullar, bu koşullanmalar insana bir “kişilik” kazandırır. Giderek bu kişilik bizim toplumsal maskemiz haline gelir. Topluma kendimizi sunuş biçimimiz, onaylanma çağrımız, korunma kalkanimiz olur. Kişilik; toplumsal ilişkilerimizde hem bir maske, hem bir kanıtlama silahı, hem korunma zırhı olarak kullanılır. Bundan dolayı koşullanmalarımızı kolay terk edemeyiz, kişiliğimize yönelik eleştiriler varlığımıza yönelik bir tehlike gibi algılanır.

Tasavvuf söyleminde 8 Subuti Sıfattan söz edilir. Bunlar içinde iradeye belirleyici bir güç yüklenir. Çünkü tüm verili güçlerin ilişkilendirilmesi, birliğe getirilmesi, belirli bir amaca doğru hareketlendirilmesi bir iradeyi

gerektirir. Yaşam kendini her zaman bir oluş (güç istemi) merkezinde biçimlendirir. Eğer yaşam kendiliğindenliğe bırakılırsa kaçınılmaz olarak tüm enerji aşağıya-doğasal olana, cinsellik merkezine doğru kayıyor. (Cinsellik, bedenin yaşatılması ve korunması için gereken enerji anlamında). Bu dünya aşağı, parçalı ve çok yönlüdür. Çünkü arzular buradan beslenir ve arzular hep tekrar ister, bildik şeyi tekrar tekrar ister, sık sık yön değiştirir. Bundan dolayı gasp edici, saldırgan ve tüketici, yok edici eğilime sahiptir. Bu bir bilinç biçimi, başka bir ifadeyle bir Benlik halidir. Tasavvuf söyleminde Nefs-i Emmare denen ego durumu. Hegel’de “duyusal bilinç” olarak anlatılan bilinç durumu. Özü; arzuların egemenliği altına girmiş akıl.

“Benlik çürümesi”, “kişiliksizlik”, “basitlik” diye nitelediğimiz tüm insani yargılar bireyin bu düzeyine yönelik belirlemelerdir. Bedensel uyarılar doğal olarak ve kendiliğinden aklımıza baskı yapar. Toplumsal yaşam, günlük ilişkiler bizi kışkırtır, gerilime sürükler, rekabete zorlar. İnsan bu noktalarda kendini kolay toparlayamaz. Fakat bu konuda kimse için bir şey yapamaz, ancak uyarabilir, çağrıda bulunabilir, gerisi kişinin kendisine kalmıştır.

Çürümek mutsuzluk getirir. Değersizlik çürümenin tarlasıdır. Kendi benliğinin uyarılarını, arzularını her insan kendi içinde duyumsar. Eğer kendi dünyasına karşı

tarafsız bir tanık gibi bakabilirse kendine olan yabancılığı ile kendi aslına olan yakınlığını fark edebilir. Gerisi onun iradesine, edindiği ilkelere, vicdanının sesine ne derece kulak verdiği, değerlerine sadakatine bağlıdır.

Duyular dünyası varlığımızın temeli ama en aşağısı da. Burada değer, erdem, mutluluk yoktur. Sadece doğamızdan gelen arzular vardır. Duyuüstü dünyamız aynı kökten hareketle yine kendi içimizden yükselir. Düşüş kendiliğinden olur ama yükseliş emekle ve iradi kararlılıkla. Eğer cehennem ve cennet mitolojisini gerçek kılmak istiyorsak varlığımızın bu iki kutbunun gücünü kullanmak bize somut yaşam deneyimleri sunar.

Çürümeden varolmak; vicdanın yargıçlığı, ilkenin yönlendirmesi, değerlerin uygulanmasıyla...

DEĞERLER RABBİ

İnsan doğayla ayrımını algıladığı andan itibaren algısıyla algıladığı arasında bir bağın olduğunu sezer. İlk elden duyuşsal bilinç düzeyinde de olsa bunun nedenlerini, gördüklerinin gerisinde neyin var olduğunu arayışına da başlamış olur.

Algının kendisi bir üçlemenin birliğidir: algılanan, algılayan ve algı. Algı, şiddeti ve biçimi ne olursa olsun daha ilkel düzeyde de olsa akla bir uyarı, baskı yapar. Aynı ayrı görülen nesne, olay ve olgular hep göz önünde olup biter. İnsan kendisi ile kendisi dışındaki var olanlar arasında ayırım temelli bir ilişki olduğunu da görür.

Fark edilen, algılanan ve birbirinden ayrı duran tekil nesne ve olguların sürekli dönüşüyor olması aklın önüne sonu gelmez zincirleme soru ve sorunlar kümesi yığar.

Ayrıca dönüşüm sürecinde döngülerin de olması (mevsimler, gece-gündüz,...), kaybolanın tekrar ortaya çıkması, bunların arkasında bir bağıntının, düzenliliği sağlayan gücün olması gerektiği sezgisini de uyandırır.

Düşünce tarihsel evrimi yolculuğunda kendisini, sezgisini güçlendirerek, potansiyellerini derece derece açındırarak mantıksal, tutarlı sistematik düzeye kadar taşımıştır.

Daha ilkel düzeyinden, günümüze kadar gelişimi sürecinde düşünce belirli aşamalardan geçse de

hepsinde ortak olan şey duyusal olanla duyulurüstü arasındaki bağıın arayışı olmuştur.

Önceleri doğa nesnelerini (güneş, orman, hayvan...) bir tapım aracı edinirken bile bu nesnelerin kendileri doğrudan tanrının kendisi (ruh) değil onun bir görünüşü, temsilcisi olarak kabul edilmiştir.

Bu durum özünde tinsel olanın kendini doğada sezip kendi özüne, düşüncenin sonsuz ve mutlak özgürlüğüne olan tükenmeyen yolculuğudur. Tinsel gelişim doğayı tanıdığı ölçüde kendisi ile doğa arasındaki bağıntıyı, ayrımlı ilişkisinin bilincine varır; kendi özüne, kudretinin düşünce merkezli olduğu gerçeğine erişir.

Tin; mitoloji, din, bilim, sanat, felsefe formlarına bürünerek doğaya gömülü olmaktan sıyrılır. Söz konusu formlar doğada bulunmaz, doğa yoluyla da üretilmez. Tarihsel koşullar içinde kültürel atmosferler yaratarak hayat bulurlar; tinsel evrenin canlı formları olarak da felsefi düşüncenin anlama ve anlamlandırma çabalarına konu olurlar.

Toplumsal yaşantı kültürel atmosferi ve tinsel bileşenleri ile gerçeklik kazanır. İçinde farklı amaçların, inançların, çıkar karşıtlıklarının, tutku ve eylemlerin çatışkılı ilişkiler olduğu bütünsel ve tarihsel bir süreçten oluşur. Bireyler bu bütünlüğün atmosferi içinde kendi varlıklarını oluşturur ve korurlar.

Hem çatışkılı, hem de birlikte olmak zorunluluğu bir takım tinsel değerlerin doğmasına yol açar: adalet, özgürlük, cömertlik, dayanışma, paylaşım,...vd. Bu değerler hem tümel hem de tözseldir. Tümel derken karşıtını içinde taşıdığı, edimsel olduğu ve kendine dönerek kendi kendini yetkinleştiren tarihsel bir yaşam enerjisi olduğu kast edilir.

Tözsel ile, her tarihsel koşulda kendini açındıran sonsuz soyut tinsel güç kast edilir. Değerler tarihsel süreçte o günün koşulları içinde şu veya bu düzeyde farklı biçimlerde nesnellik kazanırlar. Gerçeklik kazanmaları önlenemez; ancak kısıtlanabilir, geçici olarak örtülebilir, ama bu sonsuz güç (tözsellik) mutlaka kendini açığa çıkarır, dışlaşıp nesnellik kazanır.

İşlevi açısından bakarsak değer için ne diyebiliriz, nasıl tanımlayabiliriz? Buna basitçe, “suret kazanmış hakikat “ demek yanlış olmaz. Eylemlere hem içerik ve yön veren hem de verecek olan potansiyel hareket.

Söz konusu hareket gerçekleştiğinde, kuvveden belirişe çıktığında etkileri farklı farklı olur. Bunlar tecellilerdir ve sanat, hukuk, ahlaki ilke, herhangi bir eser ve ürün olarak nesnellik kazanırlar. Gerçekleşenler, nesnellik kazananlar gerçekleşme olanağının herkes tarafından yaşantılanabileceğine işaret ederler, bu nesnelliğin doğasıdır. İşte bu nesnelleşmiş işaret “Değerdir”. Değer

böylece koruyucu, açığa çıkarıcı, çoğaltıcı, yönlendirici bilgi-deneyim ve eserlerdir.

Bu nesnel işaretin “Değer “ olabilmesi için geleceğe dönük, hakka bağlı, hayata alan açıcı ve en önemlisi özgürleştirici olması gerekir. Alışlagelen bir söylemle Doğru-İyi-Güzel olmalı. Bu bileşenlerin içinde varlık kazanmadığı bir hakikat değer yaratamaz.

Değerin suret kazanan yanı onun tarihselliğine, eylemlerimizde bir dayanak, bir birikim, ereğe varmak için güvenilir bir deneyim olduğuna işarettir. Olgusalılık farklı görünüşlerde eylemsellik yoluyla görünüş kazanır, ancak daha önce olanları birebir tekrarlamak, kopya etmek değil başlangıçta soyut olan niyetin varlık kazanması için yeni düşünceler ve ilkeler geliştirilmesini kapsar. Onun tarihselliği, açığa çıkarıcı, çoğaltıcı, yönlendirici etkisi hayata alan açar.

Değerler dediğimizde birden çok değer olduğunu kabul ediyoruz demektir. Gerek bireysel, gerek toplumsal yaşamımızda farklı alanlar, mertebelere bağlı olarak her alanın kendine özgü değerleri de ortaya çıkar, ancak hangi alanda ve mertebede olursa olsun özü yani kavramı değişmez. Her birisi “suret kazanmış hakikat” olma belirlenimini korur.

Bu durumda şöyle bir sorun karşımıza çıkar. Değerler, ki çoğul kullanıyoruz, çünkü birden çok değer vardır:

adalet, samimiyet, cömertlik, dostluk, sevgi Bunların buluşma noktaları, bütünlüğe erdikleri bir düzey var mı? Değerler ne için? Yaşamımızda bu değere bağlanıp bağlanmadığımızın bilincinde olmasak bile etkilerini gösterirler mi? Bunun ölçütü nedir? Öncelikle ölçünün ölçü olabilmesi için ayrımlı olanlarda kendisinin içeriliyor olması, onları kendine doğru devindiriyor olması gerekir. Tersî yönden şöyle sorabiliriz. Niyet olarak ister adil, ister cömert, ister dostça, ister samimi... vd. olsun değerlerin yaşantıya hangi derinlikte ve biçimde yansıdığını nasıl fark edebiliriz? Bunun yanıtı var mı? Yanıtı var; basitçe söylersek o özgürlüktür. Bu yanıt kendi içinde hemen yeni bir soruyu da önümüze koyuyor. Yapıp-ettiklerimizin değerlere bağlı eylemlerimizin özgürleştirici olduğunu nasıl anlayabiliriz?

Eylemlilik bir eyleyen, eylene ve gerçekleşmesi durumunda bir sonuca varıp, süreci ve sonu ile bütünlük oluşturur. Özne olarak bir şeye müdahale eder onu bulunduğu durumdan amacımıza uygun olacak biçimde dönüşüme uğratırız. Dış dünyayla karşılıklı etkileşime gireriz ve bu ilişkide bir yandan kendimizi deneyimlerken aynı anda değişime zorladığımızın dirençleri ile karşılaşırız. Dokunduğumuz her ne ise onun kendi doğasına uygun olarak içsel olanaklarını, niteliklerini açığa çıkarmasına yol açmak “iyiliktir”. Dönüştürücü etkimiz ancak dönüştüreceğimiz her ne ise onun yasalılığını bilmeyi ve ona boyun eğmeyi gerektirir. Bu

boyun eğiş “Doğruluk” ilkesine bağlanmak demektir. Ortaya çıkan sonuç, ürün, eser, hal, her ne ise o güzeldir. Sokrat’tan beri felsefi düşüncenin üç temel İdeası zihinsel, duygusal, öznel bir önerme değil varoluşsal hakikattir.

Doğruluk içermeyen bir iyilik, bunun ikisinden doğmayan bir güzellik olabilir mi? Hayır. Bir adım daha atarsak doğruluğu, iyiliği, güzelliği bütün olarak edimselleştirmeyen, buna yol açmayan bir eylem özgürleştirici, bu bilince ermeyen bir özne özgürlüğü ilke edinmiş olabilir mi?

Varoluşsallığa dayanmayan ve yaşama alan açmak amacıyla yapılmayan bir eylemden değer türemez, özgürlük edimselleşmez. Özgürlük tüm değerlerin kendinde birlik olduğu tinsel zirvedir. Tersine bir ifadeyle değerler kendi zeminlerinde özgürlüğün edimselleşmiş görünüşleridir.

İçinde adaleti, iyiyi, doğruyu, güzeli, sevgiyi içermeyen bir ilke ve edim özgürlüğü edimselleştiremez, nesnel haline getiremez. İyilik özgürlüğün eylemi, sorumluluk özgürlüğün iradesi, zorunluluk ise varoluşsal koşuldur.

İnsanın insana muhtaçlığından söz ederiz, ki öyledir. Bu gerçek hiç kimsenin tek başına kendi varlığını koruyamayacağı, ayakta kalamayacağı ve yetilerini kullanamayacağı anlamına gelir. Birbirimize muhtacız,

çünkü aciziz. Acziyetimizi öteki acizlerin desteği olmadan çözemeyiz, her birimiz bir başkası için aynı konumdayız. Acziyet sınırlı olmak demektir, acziyeti gidermekte bu sınırı aşmak zorunda olduğumuz anlamına gelmektedir.

İhtiyaç içinde oluşumuz ve bunun doyurulması çaba göstermeyi gerektirir: karşılıklı sorumluluk altına girmek, belirli hukuksal sistem içinde karşılıklı olarak birbirimizi kabul edeceğimiz ilişki ağları kurmamızı kaçınılmaz kılar, değerler bu ilişki sürecinde oluşur ve yaşamın kültürel atmosferinde gezinir.

Değerlerin içselleştirilmesi, vicdana nakşedilmesi, ahlak haline gelmesi bireye ait, onun kendi kendisiyle yüzleşmesine bağlıdır, ama toplumdan böyle bir şey beklenemez. Toplumda bu ancak hukuk ve onu uygulayıp denetleyen bir merkezi otoriteyi, devleti gerektirir. Onun için şöyle denir; “içte sevgi dışta adalet”. Adaletin uygulanmasında dışsal bir gücün dayatması ve zorlaması vardır. Ancak içsel olanda, samimi, duyarlı, anlayışlı sevgi gibi öznel değerlerde bir zorlama olmaz. Bu tamamen bireyin kendi iradi eylemlerinin, içsel sorgulamasının, sorumluluğuna ve vicdani duyarlılığıyla ilgili bir oluşturma, dolayısıyla bireyseldir.

Bilincimizle bilincimize konu olan her şey akli bir sorgulamanın, gözlemlemenin ve deneyimlememizin sonucu olarak bizimle buluşur, bütün olur. Bu ilimdir ve bizi zorunlukların kavranmasına götürür.

Dış dünyanın zorunlulukları öznelerin-tekil bireylerin-sonsuz arzularının, tutkularının ve yetilerinin çeşitliliği her zaman bir sorunsal olacaktır. Bu durumuyla da inişli-çıkışlı, çatışmalı, gerilimli dirimsel bir süreç izleyecektir.

Her ne kadar kaotik bir ortam olsa da birbirimize muhtaçlığımız, bir arada yaşamak zorunda oluşumuz bizi kaosun enerjisinden kozmosu oluşturmanın yolunu bulmak sorumluluğuyla yüz yüze getirir.

Aklı kullanmak iradi bir tutum gerektirir, onu nereye ve neye yönlendirirsek oraya doğru akar. Edindiği kıbleye göre de form kazanır. Onun özgür kılınması veya tutsak haline getirilmesi olasıdır. Tümellere (değerlere) yöneltmekle bedensel dürtülerin, nefsani arzuların emrine teslim etmek iradesi de bizde. Tümelleri kendine yön tutmuş akıl bizi insani yapılanmaya, duyarlığa, hak bilirlığe ve özgürlüğe taşıyor.

“Hakikatten kopan insan doğasına döner” (İ.Arabi) haktan, değerlerden kopan akıl savrulur, yozlaşır, tutuculaşır. Deviniminin-açınımının ereğini kendisinden almadığı için içgüdülerin, doğal arzuların hükmü altına girer, “en güzel kıvamdan yaratılmışken aşağıların aşağısına” düşer...

Bilimsiz ve değerlerden uzak bir akıl ahlaksızlaşır. İnsan için pek çok niteleme yapılmış olsa da onun kalitesi, değeri ahlakı ile belli olur.

Değerler özgürlüğü kible edinirler, başka bir ifadeyle özgürlük değerleri kendi içinde birliğe getirirken onların bağımsızlığını korur, birlik içinde tutar ve besler. Değerler bu bütünlük içinde işlevli ve birbirlerine destek halinde özgürlük bütünlüğünün hükmü altına girerler.

“... onları kendilerine şahit tutarak, ‘ben sizin rabbiniz değil miyim?’, demişti. Onlar da, ‘evet şahit olduk’ demişlerdi.” (A’raf/172)

FELSEF YAPMAYI NE ENGELLER?

İnsan hem eylemlerinin ürünü hem de eylemlerinin tasarlayıp uygulayıcısıdır. Bu durum insanın iki yönlü bir varlık olduğunu bize söyler. O, bir yönüyle madde bir yönüyle manadır; bir önüyle yaratılmış bir yönüyle yaratandır, bir yönüyle sınırlı nesne bir yönüyle sonsuz öznedir. Sonuç olarak insan bu iki yönlü gerçekliğin, yaşamsal enerjinin birliğidir.

Anca bu birlik kendi içinde hazır, tamamlanmış, uyumlu bir durumda bulunmaz. Bu karşıt yönler varlığında hazır bulunduğu enerji odaklarıdır. Ve her bir yönün kendine göre yönelimleri, dirençleri ve hareket ilkeleri vardır.

Bu durum onu kendi içinde hep çatışmalı, parçalı ve karmaşık bir duruma getirir. İçsel çatışkı, karşıt kutupluluk onu öncelikle kendi kendini uyuma getirmek, içsel çatışkısını aşmak böylece kendi kendini inşa etmek sorumluluğu ile yüz yüze getirir, sorumluluk üstlenmek zorunda bırakır. Bu yüzleşmeyi yaşayan insan arayışta olan insandır.

Peki! İnsan neyi arar? Elbette basit bir yanıtla ihtiyaçlarını giderecek şeyleri diyebiliriz; bedensel-fizyolojik-ihtiyaçlarını karşılayacak nesneleri. Ama bunu hayvanlarda yapıyor. O halde insanlar bu aşamada kendi

hayvanlığının taleplerini yerine getirecek arayışlara yönelir. İnsanlaşma sürecinin ilk -en alt- aşaması.

Ancak bunun ona yetmediğini biliyoruz. En yakın kanıt bizzat kendi bireyselliğimizdir; hallerimiz, hırslarımız, tutkularımız... bunun göstergeleridir.

Doğal ihtiyaçlarımızın giderilmesi ile hiçbir ilgisi olmayan arayışlarımız, özlemlerimiz var. İşte bu mahiyetteki arayışlarımız varlığımıza mana -anlam- vermemizin, özne olmamızın, yaratmaya yetkinliğimizin karşılığıdır.

Varız, ama olmak zorundayız. Varlığımızı hazır buluruz oluşumuzu inşa ederiz. Varlığımızın donanımı ve itkisiyle harekete geçer, irademizle ona içerik yükleyip ereğe yönlendiririz; varlığımız zorunlu irademiz özgürdür. Kendimizdeki bu zorunlu ve özgür yanları uyum içinde tutmak ancak eylemle gerçeklik kazanabilir.

İnsan bu sorumlulukla yüz yüze gelmekten kaçınamaz, ama üstlenmekten kaçınabilir. Bunu üstlenip üstlenmemesinin, ne derece başarıp ne derece başaramadığının sonuçlarını kendi iç dünyasında mutlaka duyumsar. Gerginlik-huzur, anlamlı-anlamsız, coşkulu-hüzünlü biçiminde içimizde tecelli eder. Bu tecellilerden de bağışık olamayız, çünkü eylemlerimiz ve yaşam biçimimizin bir sonucu olarak mutlaka başımıza gelirler. Bu haliyle bu tecelliler bir anlamda içimizde

bizden bize bir uyarı, bir çağrı, bizden bize okunan bir ezandır.

Bu ezana kulak vermek, bu çağrıya ya da en azından bunları yok saymamak bizi bize yönlendirir. Bu yönelim sonucunda diğer varoluş alanları yanında bizi felsefe yapmaya da yönlendirir –iter-. O halde felsefe bir zihinsel spor, düşünsel yollarla zaman geçirme, entelektüel oyalanma değil varoluşsal bir kaygı, varlığımıza yöneltlen “anlamın nedir” sorusuna bir yanıt bulmaktır. Bu tür soruların yanıtı doğada bulunmaz, bedensel-fiziksel etkinliklerimiz yoluyla karşılanmaz. Felsefe yapmak bir varoluşsal sorumluluktur, varoluşsal eylemdir, varoluşsal gereksinimdir.

Peki, bu yargı kendini ne zaman hissettirir? Ben bilincinin oluşmasıyla beraber. Bebeklikten çocukluğa geçişle tohumları toprağa düşmeye başlar. Bebeklik insanın özdeşlik devridir, yani kedisiyle dış dünya arasındaki ayrımın olmadığı dönem. Bu ayrımla beraber dilde oluşmaya başlar... Aslında ikisi arasında bir zamansal sırlama yoktur.

Konuşmaya başlamak, dili kullanmak nesneyle özdeşlikten çıkıp bilincin imgesel halde suret kazanması, yani düşüncenin soyutlarla işlemeye başlamasıdır. İşte bu durum felsefenin çocukla beraber hayat alanına çocukça adım atmasıdır. İmgesel sürecin, soyutlamanın,

dilin olduğu her yerde ve durumda felsefe yapmak mümkün hale gelir demektir.

Bebeklikten çocukluğa geçiş süreci insanlık tarihinde düşüncenin mitolojik evresine karşılık gelir. Buna göre mitolojide aslında çocuksu anlamda –düzeyde- bir felsefedir.

İnsan benbilincine eriştiğinde tinsel gereksinimlerinin uyarısıyla tinselliğinin talepleriyle karşılaşır. Bu gereksinimler nicelik olarak sayılamayacak kadar çok olsa da sonsal ayırimda üçayak üzerine oturur, başka bir ifadeyle varlık denen bütünlüğün ayrılmaz üç yanını oluşturur: Din-Sanat-Felsefe. Bunlar tinsel olgulardır ve insan için varoluşsal gereksinimlerdir, düşüncenin varlığı irdelemesini üç ayrı yoldur ve ifade aracı ise dildir.

Bilincin olduğu yerde tinsel gereksinim, varoluşsal kaygı vardır. Bu kaygı bilinçte duyumsanır ve bilinç bu kaygısını dil üzerinden ortaya koyar, onun yoluyla kendini gerçekleştirip geliştirir. Dolayısıyla bu tinsel etkinliklerden ve yaratımlardan aciz hiçbir dil yoktur, sadece yapısına göre yetkinlik dereceleri olabilir.

İnsanın kendine yönelttiği “ben kimim” sorusu aynı zamanda “bu sonsuz evrende benim yerim nedir”, “varlığımın anlamı nedir” sorusudur. Bu soru varoluşsal bir dürtüden doğar ve insandan yanıt bekler. İnsan kendi özünü tanımak isteğiyle bu yanıtı bulmaya çalışır. Bunun

için içsel ve dışsal dünyayı birer nesne olarak bilincinin önüne koyar. Böylece onu bilinen bir olguya çevirip kendine katmak ister. Ancak nesneleri tanıyıp bilince taşımak gereksinimi onları dönüştürmeyi gerektirir. Bu dönüştürme eylemi yoluyla birey kendi özünü ortaya koyup onu da tanıyıp bilincine yükseltmek ister. Kendi içinde olanı, kendini tanıdığı ölçüde buna bir gerçeklik verip dışsal görünüşe çıkarır. Kendisi için bir bilgi nesnesi haline getirmiş olur.

Böylece nesnesi yoluyla kendisini öteki bilinçlerin sorgulamasına açık hale getirmiş olur. Bu yolla bir yandan kendi doyumunu bulurken diğer yandan öteki bilinçlere de bir uyarı göndermiş olur. Hem sorgulanmaya, anlamlandırmaya bir çağrı hem de onları tetikleyip kendi özlerini de fark etmeyönünde bir itkidir; tarihsel boyutu da olan tinsel ve döngüsel bir süreçtir. Anlama ve anlamlandırma etkinliği olarak dafelsefe yapmaktır.*Bütün diller bunu yapmaya yeteneklidir.*

İnsan bir anlam varlığıdır ve anlam doğada yoktur. Anlam insan tarafından yaratılan bir dünyadır. Bireysel düzeyde bakarsak anlam bireyin kendinigerçekleştirmesidir. Kendini gerçekleştirmeetkenlikle, eylemle olur.

Peki, birey neyi gerçekleştirir? Doğuştan getirdiği yetilerini. Burada şu soru ortaya çıkar: bireyin kendini gerçekleştirmesinin anlamlı olup olmamasının ölçüsü nedir? Bu soruya anlamlar anlamı ya da en yüksek anlam

olan özgürlük ölçüsüyle yanıt verebiliriz. O halde bir eylem, eylemi yapanın yaşamına özgürlük kattığı, güven oluşturduğu, kendi yeteneklerine ne kadar yol açıcı olduğu ölçüde anlamlıdır. Toplumsalolarak da başkasınıyaşamına getirdiği kolaylık, güven ve özgürleştirici etkisi ölçüsünde anlamlıdır.

Anlam özgürlükle bağıntılı, düşünsel kaygı ve sorumluluk üstlenip eylemyoluyla gerçeklik kazanan bir yaşamdır.

Düşünsel yetkinlik anlam yaratıcı eylemin ruhudur. Düşüncenin kendi eylemi üzerinden kendini sorgulaması, kendini kendine konu edinmesi felsefi etkinliktir; *her dil buna yeteneklidir*.

Felsefi etkinlik tinsel yaşamı özgürleştirir ve anlamlı kılar. Çünkü hiçbir olguyu, anlayışı, yaşam biçimini kendi halinde olduğu gibi kabul edip onaylamaz, suçlayıp dışlamaz da, ama sorgular. Bu sorgulama doğası gereği özgür ve özgürleştiricidir. Terside doğru: özgür ortam ve özgürleştirici toplumsal yapılanmalar felsefi etkinliği ve sorgulamayı besler.

Felsefe yapma, felsefi etkinlik gösterme nasıl engellenir?

Felsefenin aracı kavramlar, nesnesi de kavramlardır; sorgulama işlevi, getirisi düşüncenin duyarlı, enerjik ve

yetkinliğini keskinleştirmek, ereği yaşamın daha da özgür kılınmasıdır.

Ancak düşünme özgürlüğü ile düşünce özgürlüğü aynı şey değil. Düşünce özgürlüğü tinsel üretkenliğin engelsizce gerçekleştirilmesiyle ilgilidir. Bu bağlamda düşünce ancak dışarıdan kısıtlanır; gelenekler, yaşam biçimleri ve politik iktidarlar tarafından. Onun için düşünce özgürlüğü politik özgürlüklerle doğrudan bağlantılıdır. Politik özgürlük mücadelesinin çekirdeğini de düşünsel sorgulama oluşturur.

Düşünmeözgürlüğü ise daha çok bireysel, içsel bir sorundur. Bireyin kendi düşünsel yetkinliğini gerçekleştirme, hayatı ve kendini sorgulama etkinliği gösterme sorumluluğudur. Kendi iç dünyası da dâhil her şeyi kendine konu edinme kudretini harekete geçirme cesareti gösterebilmesidir.

Bu anlamda birey kendi düşünsel sorgulama yöntemini belirleme, neleri kendine konu edinme, idrakini ve anlayışını oluşturma kudretine sahiptir; çünkü düşünce gücü vardır.

Potansiyeli harekete geçirme gayreti gösterme, yöntem oluşturma, seçme ve kullanma sorumluluğu kendisine bağlıdır. O halde bireyin düşünme özgürlüğü dışardan kısıtlanamaz, kısıtlama kendi içinden olur. Geleneklere sorgusuzca bağlanmak, donuk inançlar ve ideolojik

yöntemler yoluya düşünme kendi özgürlüğünü yok eder. Bu yöntemsel biçimleri tek kavramla ifade edersek “aklın ideolojikleşmesi” diyebiliriz.

İdeolojikleşmiş bir akıl sınırları belirlenmiş, kendine konu edindiği her soruna karşı hazır cevapları olan, kalıplaşmış bir akıldır.

Elinde hazır tuttuğu düşünsel kodlarla her şeyi anladığını ve her şeyi anlamaya kudreti olduğunu varsayar. Kendi doğrularını mutlak kabul eder. Bu mutlak kabulden dolayı her türlü eleştiriye ve farklı düşünceye karşı hoşgörüsüzdür. Kendini mutlak doğrunun temsilcisi olarak gördüğü için kendisinden olmayan herkesi ve her düşünceyi de “yanlış”, haksızlığın ve kötülüğün temsilcisi olarak görür.

Her konuda en doğruyu ve haklıyı temsil ettiğini ileri süren bir kakıl tipinin dili de tehditkâr, uygulamaları despotça olur.

Farklı fikir ve düşünceler, kendisinin temsil ettiği mutlak doğrularla uyumlu olmadığı için ya “aptal” ya da “hain” olarak görülür; “hainler” ve “düşmanlar” ya yok edilmeli ya da baskı altına alınmalıdır.

İdeolojikleşmiş akıl tipi doğrularında emin, niyetinde sahici olduğu ölüde potansiyel ve pratik bir despottur.

Böylesi bir aklın hangi alanda ve düzeyde gücü ele geçirdiğine bağlı orada özgürlüğün atmosferi o ölçüde kirlenir.

Elbette insanın sorgulama yetkiliği, düşünmelerinin enerjisi yok edilemez. Çünkü bu onun varoluşsal bir dürtüsü, tinsel gücüdür.

Yaşam konfordan ibaret değildir, içgüdüsel dürtülerce sürüklenmek, nefsanî hırsların, egemenlik heveslerinin, otorite tutkusunun doyurulması da değildir.

İnsan aklın, iradenin ve vicdanın birliğiyle kendi olur, “eşrefi mahlûk” olmanın onurunu taşır. Bunun sorumluluğu kendisinde, ancak bunu gerçekleştirilmesi koşullara bağlıdır. Düşünme kudret, düşünce iradedir. Bu kudretin iradeye dönüşmesinin yolu sorgulamadan geçer. Sorgulama bizi anlama götürür.

İnsanlığın en büyük öğretmenlerinden Sokrat’ın “ sorgulanmamış hayat hayat değildir” kelamı ölümsüzdür, çünkü o bir hakikattir. Hakikatler ölümsüz ve zamana aşkındır. Ancak insanın emeğiyle ve sorumluluğuyla işlevli olabilirler.

Sorgulama yapmak felsefi etkinliktir, felsefe yapmaktır. İnsanın olduğu yerde, ben bilinci vardır. Bunların olduğu yerde dil,dilin olduğu yerde de felsefe.

O halde Türkçeyle de felsefe yapılır, hem de hiçbir koşula bağlı olmadan.

“Hakka kulak ver artık, zoru unut büsbütün.

Şu âdeti koydu zira Zeus insanlar için:

Balıklar, karadaki hayvanlar, uçan kuşlar

Yiyecek birbirini, hak yoktur aralarında çünkü

İnsanlara ise hak yolladı, odur nimetlerin en büyüğü.”

(HESİODOS: İşler ve Günler)

FİRAVUNLAR ÖLÜR FİRAVUNLUK KALIR

Niyetinin temiz, doğrularının kesin, amacının insanların mutluluk ve huzur olduğunu savunan bir anlayıştan keyfilik, adaletsizlik ve zalimlik rahatlıkla ortaya çıkabilir. Kendisini her konuda gelecek için en gerçekçi ve tutarlı ilkelerle donanmış, kuşku duymamacasına emin olduğunu sanan bir kişi, politik organizasyon, ideolojikleşmiş bir anlayış giderek tam karşıtı konuma geçebilir. Başlangıçta masumane, iyi niyetlerle hareket eden bir irade giderek gerçek bir zalime, hak bilmeze dönüşebilir.

İnsan kendi inancına, ilkelerine, ütopyalarına ne kadar kusursuzluk yüklerse onu ilah edinirse farklı görüşlere, eleştirilere o denli kapalı hale gelir. Kendisinin başkaları tarafından nasıl görüldüğüne kulağını tıkarsa giderek sadece kendi sesine kulak vermek zorunda kalır. Bu haliyle başkalarını düşmanlaştırmaktan kurtulamaz. Her farklı görüşü ya düşman, ya hain, ya da akılsız-aptal olarak görmek zorunda kalır. Bu süreç düşüncelerin ideolojikleşmesi, tavırların kabalaşması, uygulamaların adaletsiz ve dayatmacı; her sorunu ortak akılı harekete geçirerek değil sadece güç dayatmasıyla çözmek şeklinde kendini gösterir.

Niyetler ve “doğrular” doğada değil bilinçte bulunur. Ancak bunların gerçeklik kazanması insan eylemini

gerektirir. Eylemlilik başta niyet olarak soyut iken irade olarak gerçeklik kazanır. İrade her ne kadar kelime anlamı “istemek” olsa da bunun daha fazlasıdır; o bir isteğe tutkuyla bağlanmaktır; insanın kendi isteğinin yoğunluğu ile tutkuyla bağlanmasıdır. Başka bir ifadeyle isteğinin gücü ve amacının belirginliği tarafından tutuklanmasıdır, özgürce tutuklanmak ya da tutuklanma yoluyla kendini özgür kılmak. Bu durum bireysel yaşantımız için de, üstlendiğimiz toplumsal sorumluluklar için de geçerlidir.

Geleneksel kadim söyleme göre irade ilme, ilim maluma bağlıdır. Malum bilinecek olan, bilmeye konu olan; ilim onun yasalarının, varlığında içkin olan zorunlu bağıntılarının bilinip anlaşılmasıdır. İrade ise eylemlilik dönüştürücü etkinlik göstermektedir.

Doğada her şey kendi zorunlu ilişkileri ile devindiği için herhangi bir şaşma olmaz. Tinsel alanda durum doğada olduğu gibi değil, bu alanda her türlü dönüştürücü devinim bilincin yaratımları ve özgür iradenin seçimleri ile olur. Aslında irade her varlığa içkindir, ama özgür değil. Özgür irade derken, bilerek ve isteyerek olumsuz olanı da, yanlış olanı da, kötücül olanı da seçebilmektir. Doğada ki her şey programlanmıştır bu programın dışına çıkamaz, ama yetkindir. İnsan özgür irade sahibidir, fakat yetkin değildir.

Başlangıçta olumsuz, yani gerçeklik kazanmamış, fakat gerçeğe dönüştürülmesi gereken bir olanak olarak bulunur. Soyut, olumsuz olandan somut kullanılabilir olumluya geçiş insanın eylemiyle olabilir. İnsan böylece hem tarihsel bir varlık, hem de tarihi yapan bir özne olarak kendini de gerçek kılmış olur.

İçten içe insanı uyaran, eylemliliğe yönelten özgürlük kendi edimselleşmesini, yaşamda gerçeklik kazanmasını ve bu kazanımların hukuksal-toplumsal güvencesini talep eder. Bu kazanımlar ancak bir organlar dizgesi olan devlet aracılığı ile sağlanabilir.

Toplumların sanatsal, kültürel, bilimsel, hukuksal, ekonomik kazanımları ancak devlet kurumu aracılığı ile korunabilir, hukuk bunu biçimlendirir. Devletin kendi kavramına göre ne derece yetkin, hakkaniyete dayalı olduğu ayrı bir konu. Devlet kurum olarak varlık kazanınca kendi kurumsal kimliğini de kazanır. Bu kimliksel yapısıyla devletin toplumsal yaşamın gelişimine olanak sağlayıp sağlamadığına bağlı olarak politik taleplerin, arayışların, gerilim ve çatışmaların kaynağı haline gelebilir.

İnsan özgürlüğe yazgılıdır, ancak hiç bir insan kendi gereksinimlerini tek başına karşılayamaz, yazgılı olduğu, kendisinin kaderi olan özgürlüğü tek başına edimselleştiremez. Bu yol ancak insanın kendi emeğinin

ve eylemlerinin ürünü olabilir. Birbirine muhtaçlık toplumsallığı ve örgütlü olmayı zorunlu kılar.

Toplumsal yaşam toplumsal örgütlenmeyi, toplumsal eylemi, toplumsal sorumluluk üstlenmeyi insanlardan talep eder. Her birey olumlu-olumsuz her etkinliği ve eylemi ile toplumsal bir işlev görür, kimse bundan kaçınmaz: toplumsal işlevi her insan şu veya bu şekilde yerine getirir, ancak toplumsal sorumluluk üstlenme konusunda böyle bir zorunluluk yoktur. Çünkü kendi bireysel güvenliği, geçim sorunları ve geleceği için yaşayabilir. Bu anlamda sorumluluk üstlenmeyebilir, ancak içinde yaşadığı koşulların olanaklarının, sıkıntılarının ve problemlerinin etkisinden de bağımsız olamaz.

Özgür irade sahibi olmak, kendi varlığını diğer insanlarla ilişki içinde sürdürüp geliştirmek zorunda olmak ister istemez her bireyi gelecek hakkında kaygılandırır ve ortak bir çıkış yolu bulmaya iter. Gereksinimler sınırsızca çoğalabilir, ancak olanaklar sınırlıdır, bu durum toplumları yeni arayışlara sürükler. Gereksinimler yeni teknolojik ve bilimsel keşiflerin belirleyici itici gücüdür. Ancak teknikteki her gelişme üretim ilişkilerini, kültürü, sosyal ilişkileri, hukuksal düzenlemeleri, politik yapılanmayı da şekillendirir. Kısaca toplumsal yaşamı ve örgütlenmeyi koşullara uyarlamayı gerekli, hatta zorunlu kılar.

Ancak toplum dediğimiz ekonomik çıkarları farklı, çelişkili sosyal grup ve sınıflardan oluşmuş belirli bir hukuksal örgütlülük altında yaşayan insan kitlesinden oluşur: farklı gelenekler, farklı diller, etnik farklı kökenler bir toplumun zenginlikleri olarak devindirici bileşenleri olarak işlev görürler. Ancak bu farklılıklar eşit, adil bir biçimde ve hukuksal güvenceye sahipseler ortak yaşamın dinamik birer bileşeni olurlar. Bu bileşenlerin ortak yaşamı nasıl sürdüreceklerini, kader birliğini nasıl sağlayacaklarının yollarını bulmak politik güçlerin ve iradenin sorunudur.

Tarihsel ve anlık toplumsal koşullar ne olursa olsun, farklı bileşenlerin renkleri ne olursa olsun bunların uyumlu halde birlikte olabilmelerinin, ortak bir yaşam ve gelecek için kader birliği yapabilmelerinin evrensel bir ilkesi ve mutlak bir temeli olması gerekir, bunlar var mı? Var. Mutlak temel İnsan, evrensel ilkesi ise adalettir, içeriği güvenlik ve özgürlüktür.

Ancak bu ilkenin ve zeminin algılanıp kavranmasında, yorumlanması ve bunun uygulanmasında yanlışlar, eksik ve verimsiz adımlar atılabilir. Bu doğaldır ve korkulacak bir şey yoktur. Çünkü çözümün temel gücü ve evrensel ilkesi vardır: İnsanı temele koyup doğuştan getirdiği haklara saygı duymak evrensel adalet ilkesini kılavuz edinmek. Tüm politik uygulama ve örgütlenmelerin

karakteri bu ilke ve zemin üzerinden denetlenip değerlendirilebilir ve sorunlar çözülebilir.

Adalet birilerinin lütfü ya da birilerinin aklından türemiş keyfi bir ilke değildir. Farkın olduğu yerde karşıtlık içeren ilişki var demektir. Farkların hak edişlerini vermek adalettir. Adalet yaşamın doğasından kaynaklanan olmazsa olmaz varoluşsal bir ilkedir; keyfi, tek tek bireylerin ya da yönetimlerin kaprisine bağlı gelip geçici bir seçim değil.

Peki! Adaletsiz yaşam, adaletsiz devlet, adaletsiz yönetim yok mu? Var, var olmaya da devam edecektir. Toplumsal yaşamın doğal akışı içinde ekonomik, teknik, bilimsel, kültürel, ...vb. değişiklikler oldukça farklı talepler, uygulamalar, karşıtlıklar sürekli olacaktır. Bu dinamik bir süreçtir, dengeler her zaman sarsılacak yeni düzenlemeleri zorunlu olacaktır. Yaşamın doğal akışından belirli dengesizlikler, çekişmeler, anlaşmazlıklar kaçınılmaz olarak ortaya çıkacaktır. Ancak hangi derinlikte ve biçimde olursa olsun, Marks'ın deyimi ile "her sorun kendi çözümünün maddi koşullarını da beraberinde getirir." Koşulların getirisi varoluşsal, ilkeye bağlanıp yöntem geliştirmek politik bir seçimdir. Önemli olan bu seçimin koşulların dayattığı sorunların çözümüne uygun düşüp düşmemesidir. Bu uygunluk bir anda değil ama er veya geç mutlaka sağlanır: adaletsizlik, özgürlüğe yönelik sınırlar

kaçınılmaz olarak bunları ortadan kaldıracak güçleri de bizzat kedisi doğurur: Bu, tarihin diyalektiği, bir yasalılığdır.

Toplumsal-politik sorunların çözümüne genel bir sınıflama ile bakarsak iki yöntemle yaklaşıldığını görmek mümkün: ya evrensel ilkelerle, ya da ideolojik seçimlerle... Birinci yol demokratik, özgür ve insanca bir yaşama götürür. İdeolojik seçimler yolu ise dayatmalar, zorbalıklar, farklı olanı silip tekliğe zorlayan, onu inkâr eden kendi kutsadığı düşünsel kabullerini zorla topluma giydirmeye çalışan bir zorbalığa ve acımasızlığa dönüştüğü görülür.

Çok uzağa gitmeden, 20. Yüzyılın başından beri insanlığın yaşadığı deneyimler bize bunu gösteriyor. Hak çiğnenmesi, özgürlüklerin kısıtlanması, toplumun tüm ekonomik, politik, düşünsel, kültürel tüm dirimsel güçlerinin özgürce kendini gerçekleştirmesine dışarıdan dayatmalarla yön vermeye kalkışmak sadece çatışma ve gerilim yaratır. Böylesi bir yaşam biçiminin ayakta kalması mümkün olamaz, çünkü tarihsel sürecin yasalılığına, evrensel hak ve özgürlük ilkesine tümünden aykırıdır. Özgürlüğe, kendini gerçekleştirmeye, kendi kaderi hakkında söz sahibi olmaya ve kendini ifade etmeye yazgılı insan doğası buna katlanamaz.

Özgürlük-yaratıcılık-üretkenlik birbirinden ayrılamaz tinsel güçlerdir. Ne zaman bu üçlü birlik bozulursa o

yerde kargaşa, belirsizlik, haksızlık ve acılar kaçınılmaz olur. Nerde, ne zaman düşünceler özgürce kendini ifade edebilmişse, insanlar kendilerini gerçekleştirirken dışarıdan onlara dayatılan kısıtlama ve yasaklardan kurtulmuşlarsa düşünsel, bilimsel, felsefi ve sanatsal üretkenlik o denli artmıştır. Tarih bize bunun kanıtını veriyor: Antik Yunanistan, 12 ve 13. Yy. Anadolu, 17. yy Hollanda'da olanlar bunun göstergesi.

Hakikatlerin evrensel ve kadim olduğunu ifade ediyoruz. Evrensellik derken onların tarih içerisinde koşullara göre farklı suret kazandıklarını, kadim derken de koşullar olgunlaştığında gerçeklik kazanacaklarını, yaşama adım atacaklarını ifade etmiş oluyoruz. Bu anlamda hakikatler (özgürlük, adalet, hak, barış, dostluk, yaratım, ...) her dem tazedir. Yüzyıllar öncesinden bilgelerin, sanatçıların, filozofların aklından damıtılarak söylenmiş kelimeler canlılığını hep korur.

Buna dair bir kaç alıntı vermek istiyorum:

“Çaba gösteren herkes için eksik veya tam bir zevk arayan herkes için de az veya çok Allah'ın ışığından pay vardır. İlim bir topluluk ile sona erip de Melekut'un kapısı onların arkasından kapanmaz ve onlardan sonra gelen insanlar daha fazla ilimden mahrum kalmaz. Aksine, ilim ihsan eden 'apaçık ufukta duran ve gayb konusunda cimri davranmayandır. En kötü çağlar içtihat (yorum) pınarının kuruduğu, düşüncenin hareket seyrinin

kesintiye uğradığı...çağdır.” (Ş. Sühreverdi; İşrak Felsefesi. S.26)

* * *

“Her biriniz için bir şariat ve açık bir yol meydana getirdik.” (Maide; 48) “Ey insanlar! Biz sizi, bir erkekle bir dışiden yarattık. Ve örfler yoluyla tanışıp kaynaşasınız diye sizi milletlere, boylara ayırdık. Hucurat; 13)

* * *

“Yardımcılarımızın (yöneticilerimiz anlamında) yurttaşlara böyle davranmalarını, onlardan daha güçlü olunca, iyi niyetli korucular olacak yerde, amansız birer zorba kesilmelerini ne pahasına olursa olsun önlemeliyiz.(Sokrates; Devlet: 416 a)

“ama toprakları, evleri, paraları oldu mu, koruyucu olacak yerde kendileri de mal sahibi ve çiftçi, yurttaşlarının yardımcısıyken düşmanı, zorba efendisi olurlar. Ömürleri kötülemek ve kötülenmekle, tuzak kurmak ve tuzağa düşmekle geçer; dışarıdaki düşmanlardan çok içerideki düşmanlardan korkarlar. Kendilerini de, devleti de ölüme sürüklerler. İшти bunun için koruyucularımızın oturacakları yerleri ve yaşama yollarını önceden iyice belirtmek, bunu da kanunlaştırmak gerekmez mi?”(a.g.e. 417 b)

* * *

Türkiye önümüzdeki Pazar günü seçime gidiyor. Yıllardır Türkiye'yi yöneten iktidarın ülkeyi ne hale getirdiğinin kanıtları ortada: Ahlaki çözülme, kültürel yozlaşma, ekonomik çöküntü, yönetsel keyfilik, politik söylemlerdeki seviye düşüklüğü ve çapsizlik toplumsal günlük yaşamımızın panoromasını oluşturuyor.

Elbette hiç bir şey bir günde olmadı. Tek sosliliğin, dayatmacılığın, kof bir kibrin ve *“ilah edinilmiş bir nefsin”* getirisi ancak bunlar olabilirdi.

GEÇMİŞİN ZİNCİRİ-HAKİKATİN AŞKINLIĞI

Geçmişle neden ilgileniriz? Olmuş bitmiş olaylar yığını neden bizi bu denli kendine çeker? Onu herhangi bir biçimde değiştiremeyeceğimize, yeniden yaşamak-yaşatmak mümkün olmadığına göre, neden...? Toplumsal geçmişimiz, olaylarla dolu bir süreç; bireysel geçmişimiz anılar toplamı; akıl geçmişimiz bilimsel birikimler yumağı... Belirsiz bir geleceğin yarattığı tedirginliği aşmak için mi? Ne olup-olmadığımızı, nereden gelip nereye gittiğimizi anlamak için mi?

Daha pek çok soru sorulabilir. Bir yazının daha ilk paragrafını sıra sıra dizilmiş sorulardan oluşturmak yeterince sıkıcı olsa gerek. Bu sorulara topluca yanıt verilemez, hatta bu sorulara artık son noktayı koyarcasına da yanıt verilemez. Ama neden böyle olduğu üzerine kafa yorabiliriz. İlk elden en azından şunu söyleyebiliriz: Varolmak zorunda olduğumuz için, kendimizi kendimiz yaratmaktan kaçınamayacağımız için; yürümek zorundayız, fakat bize sunulmuş hazır bir yolun olmadığını, onun ancak yürüdükçe oluşturulabileceğini bildiğimiz için.

Her insan mutlak anlamda tektir. O evrenin tüm enerjisinin kesişme noktası, başka bir deyişle buluşma ve dağılma noktasıdır. Bu sadece bir önerme, elbette buna kesin itirazlarda olacaktır. Bu önermenin doğru olup olmadığı tartışması bu yazının dışında tutuldu. Ama konuyla ilgisi açısından şunu söylemek gerekir: İnsan bir geçmiş varlığıdır ve bir gelecek varlığıdır; o sonsuza uzanan bir AN varlığıdır da. An sonsuzdur ve bu anlamda geçmiş ve geleceği kendi içinde buluşturmuştur. An canlıdır, etkilidir ve “tamdır.” An’da yaşarız ve bu noktanın hem derinliğini hem yüksekliğini duyumsar sezer ve anlamaya çalışırız. İşte geçmişe ilginin ve geleceğe yönelik kaygının kökü burada ve şimdidedir, yani anda. Duyumsamalarımızı yaşarız ve varlığımıza bu duyumsamalarımızla tanık oluruz. Duyumsama derken içimizde ortaya çıkan birbirinin yerini alan halleri kastediyorum; üzüntü, kıskançlık, yalnızlık, korku, mutluluk, sevinç...

Geçmiş, eğer AN’da kendini gösteriyorsa, şu anda etkin ise geçmiştir. Toplumsal olanı şimdilik bir yana bırakarak bireysel yaşamımıza baksak bu hakikati derinliğimizde duyumsarız. Peki, geçmişimizde sayısız olay varken neden bazıları bu güne etki ediyor? Başka açıdan sorarsak kimi olaylar, söylemler, eserler, düşünceler yok olup giderken kimileri bugüne nasıl etki ediyorlar? Hatta

sonsuzla değin bu etkilerini sürdürme potansiyellerini nasıl taşıyorlar, bunu mümkün kılan nedir? Bu sorulara yanıt olamaz elbette, ama Bilge Süleyman'ın şu özdeyişi anlam arayan her yüreği heyecanlandırmalı:

“Göz görmekle doymuyor,

Kulak işitmekle dolmuyor.

Önce ne olduysa, yine olacak.

Önce ne yapıldıysa, yine yapılacak.

GÜNEŞİN ALTINDA YENİ BİR ŞEY YOK” (Vaiz; 1/8-9)

“Hakikat tek gerçeklik çoktur.” Sanat eserleri, romanlar, bilgiler, filozoflar, peygamberler ve önemli tarihsel kişilikler vardır, yüzyılları kucaklayarak bu günlere geldiler ve devam edecekler. Soruyu bir daha sorarsak; peki, nasıl oluyor? Aslında kalıcı olan ne bu insanlar ne de onların eserleri, bu insanları ve eserleri bugüne getiren ve sonsuzla taşıyacak olan kendi yaşantılarında deneyimledikleri ve eserleri aracılığı ile açığa çıkardıkları hakikatlerdir. Hakikat sonsuz, başka bir deyişle zamana aşkındır. Zamana aşkın olan zaman içinde ve koşullara bağlı olarak gerçekleşen demektir. Gerçekler geçici, hakikatler ise kalıcıdır. Gerçek nesneye, maddeye aittir; hakikat ise bilince yani özneye. Örneğin sevgi, aşk,

dostluk, acı, hüzn, özlem... Bunlar deneyimlenen ve fark edilen haller olarak varlığımızın özüne aittirler. Yaşantılanmaları farklı kültürel ortamlarda değişik biçimde gerçekleştirilir, ama yine kendileri olarak kalırlar; dostluk dostluktur, hüzn hüzündür. Dikkat edilirse kadim nitelik kazanmış tüm değerler (yazılı, sözlü, görsel) bu hakikatleri derinlemesine ortaya koymaları sayesinde varolagelmışlerdir ve öyle kalacaklardır, çünkü içerikleri sonsuza aittir.

O halde geçmişle bağımızı nasıl kuracağız, ya da geçmişin bugünümüz üzerindeki etkisini nasıl yönlendireceğiz? Dostoyevski “Karamazov Kardeşler” adlı eserinde başkahramanı için ilginç bir belirleme yapıyor, şöyle:

“Aleksey Fiyodoroviç’in kişiliği konusunda bir şeyler düşünürüm. Çünkü garip bir insan, bazen değil, aksine çoğu zaman, içinde tümün en önemli yönünü, özünü taşır. Öbür insanlar ise yalnız o tümün birer bölümünden başka bir şey değildirler. Rüzgârla, bir süre için tümünden kopmuş olanlardır.”

Bu bana Montaigne’in şu sözünü hatırlatır: ***“Her insanda insanlığın bütün halleri bulunur.”***

Her birimizde bu hallerden birisi baskındır ve diğerlerini kendi çeperinden organize eder. Ancak bu organizasyon dingin ve mekanik değil tam tersine devingen, tutarlı ve armoniktir. Delilik bu organizasyonun bozulup bir daha kurulamamasıdır. Bu anlamda her insan potansiyel bir delidir.

Bir olay bu güne etki ediyorsa tarihseldir. Eski bir düşünce bugüne can katıyorsa günceldir. Bir kişilik ahlakıyla ve edimleri ile bugüne katılıyorsa ölümsüzdür. İster olay, ister düşünce, isterse bir deneyim olsun tümü de somut bir insan aracılığı ile edimselleşir. Bunun için tüm kadim değerler onu açığa çıkaran bir insanla birlikte anılır.

Burada önemli bir nokta var bence: Bir insanı ya da bireyi somut kılan nedir? Fiziksel varlığı mı, yoksa fikirleri, düşünceleri ve eylemleri mi? Elbette fiziksel varlığı değil. O zaman bu “somut” kişinin bugüne etkisi açısından bir efsane, yaratılmış bir kahraman olmasıyla gerçekte yaşamış olması arasında herhangi bir fark olabilir mi? Yanıtım, hayır olmaz. Örneğin Don Kişot, İnce Memet, Hamlet birer roman kahramanı. Pis sultan, Şeyh Bedrettin, Mevlana, Yunus Emre ise yaşamış gerçek kişilikler.

Hemen şimdi bir varsayımda bulunsak; roman kahramanlarını gerçek kişilik, gerçek kişilikleri de roman kahramanı olarak alsak hakikatte ne değişir? Bence

hiçbir şey değişmez. Çünkü asıl olan onlardan ve o zamanlardan bugüne bize ne taşındığıdır. Eğer kişiliklerin tümünde bilince getirilmiş ve önümüze konmuş olan hakikatler bugünde etkin ve canlı ise ki öyledir; o halde onlar şimdide somut olarak yaşıyorlar. Onların deneyimledikleri ve dile getirdikleri insan olarak bizimde özümüzde de bulunuyor. İşte onlar bizdeki bu öze dokundukları ve canlandırdıkları için hemen içimizde yaşıyorlar. Tersinden ifade edersek; bu insanlarda ve roman kahramanlarında açığa çıkmış olan hakikatleri duyduğumuzda bunları kendimizi dönüştürmek için birer kılavuz edinebiliriz. Böylece geçmiş şimdide, yani anda etkisini sürdürmüş olur. O halde geçmişten bize taşınan değerlerle nasıl bir bağ kuracağımıza biz karar verebiliriz.

Olaya biraz daha yakından bakmaya çalışalım. Diyelim ki bir arkadaşımız bize bir öykü anlattı, içeriği ve niteliği ne olursa olsun. Bu öyküyü bir kitaptan okumuş olmasının, bir filminden izlemiş olmasının ve son olara bizzat kendi başından geçmesinin pek farkı olmasa gerek bizim için. Eğer kendi yaşamışsa canlı tanışından dinlemiş oluruz ve biraz daha inandırıcı olur, hepsi bu. Ama anlatılan öykünün içeriği bu inandırıcılık dışında üzerimizdeki etkisi aynı olur. Kendimizi bu anlatılan öyküyle ilişkilendirme konusunda, yukarıda sözünü ettiğimiz tarihsel kişiliklerde olduğu gibi özgür tutabiliriz.

Şimdi bir adım daha atarsak, bizzat kendi yaşam deneyimimizin yani geçmişimizin bizim üzerimizdeki etkisi karşısında gücümüz nedir? Elbette bunun yanıtı kolay, çünkü diğerlerine göre çok daha derin olur.

Tıp biliminin ortaya koyduğuna göre hücrelerimiz 7 yılda bir yenilenirlermiş. Yani her 7 yılda bir, bir önceki 7 yıla ait hücreler yok olup gidiyor. Zaman içinde anlayışımız, alışkanlığımız, inancımız, değer yargılarımız hepsinden önemlisi akıl tipimiz değişiyor, fakat buna rağmen geçmişte yaşadıklarımızın etkisini üzerimizden kolay kolay atamıyoruz. Yani farklı hücrelerle, farklı anlayışlarla, farklı inançlarla yapıp ettiklerimiz şimdi kendileriyle hiç ilgisi olmayan varlığımızda bile güçlerini koruyorlar. Örneğin pişmanlıklarımız, utançlarımız, özlemlerimiz, kıskançlıklarımız...

Kendi deneyimlerime dayanarak söylersem; örneğin kendimde bir özelliğimi fark ediyorum. Diyelim ki beğenmişlik-üstencilik, ya da kıskançlık. Hiç kimse benden istemediği halde kendi kedimi gözetliyorum ve bu özelliğimi fark ediyorum. Ondan hoşnut değilim, benden uzaklaşmasını istiyorum; ama olmuyor. Peki, o istemediğim takıntıyı bana rağmen benim içimde tutan güç nedir, kimdir? Fark eden ben, ondan hoşnut olmayan ben, onu içimde taşıyıp yaşatan ben...Ve kurtulmak isteyen ben, onun elinden neden

kurtulamıyorum. İşte bu soru yıllar önce kafamda oluşmuştu, bunu hep kedime sorup duruyorum.

GÖRÜNENİN ÖTESİ

Tanım yapmak düşünceyi dondurabilir. Düşünme tanımsız yol alamayacağı gibi orada kalamazda. Bilgi edinme süreci kendini sonuna kadar götürmeden tamamlanmış olmaz. Bu süreç algıyla başlayıp belirli aşamalardan geçerek anlamayla (kavrama varmakla) sonuçlanır.

İnsan bu bilme sürecine bağlı olarak gelişiyor. Doğal ve toplumsal dürtülerinin etkisiyle oluşan bilinç, uyarılarıyla sınırlı kalıyor. Ancak farkında olma yetimizle, var oluşu bilmek ve ötesine geçmek isteriz. Aklımızın soru üretip yanıt arama isteklerine engel olamayız. Bir içgüdü varlığı olmanın ötesine geçip tinsel bir varlık olmaya buradan başlarız. Olmayanı öldürerek bir dünya yaratır ve onun içinde yaşarız. Böylece insan kendi belirlenimini dışından değil bizzat kendisinden alır ki, bu aynı zamanda onun özgürlüğüdür. Burada sözü edilen siyasi özgürlüğün kazanılmış olması değil; düşünen bir varlık olarak, kendi belirlediği iradesinin, değerlerinin, vicdanının ve tasarımlarının sahibi olan özgür bireydir. 'Kendini bilmek', 'kendi olmak', 'özne olmak' gibi kavramlar, *bilinçli etkinliklerle* gerçeklik kazanırlar. Var olanı olumsuzlayarak kendini üreten birey aynı anda kendi özgürlüğünü de yaratıyor demektir. Özgürleşmenin olanağı düşünme gücünde

saklıdır; çünkü insana ait tüm üretimler önce düşüncede var edilirler. Duygular, sanatsal yaratımlar tinsel değerler hep düşünceden kaynaklanırlar ve onunla anlam kazanabilirler. Zihinde tasarımı ve eylem yoluyla nesnel olgular haline getirilirler. Bu ister bir sanat eseri, ister bilimsel buluş, ister politik bir proje olsun fark etmez. Belirli bir tasarım ne kadar öznel olursa olsun gerçekleştiği andan itibaren başka bilinçler tarafından değerlendirilmeye açık bir nesnedir. Bireylerin birbirini etkileyip dönüştürmeleri bu ürünler aracılığıyla kurulan düşünsel ve duygusal ilişkilerle de oluyor. O halde şunu söylemek bir abartı olmaz: Niteliği yüksek ilişki, düşünsel etkinliklerle beslenen ilişkilerdir. Özgürlük insanın doğasında potansiye olarak vardır, ilişkilerle açığa çıkar; dahası bitip donuklaşan bir olgu değil, sürekli var edilmesi, içeriği doldurulması gereken kesintisiz bir süreçtir.

Öznenen özneye gidip gelen ve paylaşılan değerler insan üzerinde dönüştürücü etki göstererek yaşamı zenginleştiriyorlar. Doğada bulamadığımız ve hiç bir zaman da bulamayacağımız tinsel değerler; bilimsel, dinsel, sanatsal ve felsefi etkinlikler aracılığıyla üretiliyorlar. Özgürlük, anlayış, sevgi gibi öznel niteliklerimiz bu alanlarda ele alınıp sorgulanıyorlar.

Varoluşsal kaygılarımız bizi anlam arayışlarına itiyor. Bu, bize, özneler arası ilişkinin sadece varlığımızı korumak için değil; aynı zamanda anlam ve değer oluşturmak için de zorunlu olduğunu gösterir. Doğada anlam yoktur, çünkü orası zorunluluk alanıdır. Doğadan hareketle doğayı aşarız, tinsellik dediğimiz bu alan, var ettiğimiz kadar içinde yaşadığımız özgürlüğümüzdür. Özgürleşme yaratmayan bir var oluş düşünülemez; içinde sevgi ve anlayışı (irfanı) olmayan bir özgürleşmede olamaz. Sanatın yaşamdaki belki de en önemli işlevi özgürlüğü sınır tanımaksızın kışkırtmasıdır. Bilincin önüne sorunları getirip düşünceyi devindirmesi, anlam arayışları için akli sürekli uyarması, özneleşmemize ve yaşamı anlamlandırmamıza yol açıyor olmasıdır. Böylece akli, donuk yargılara hapsolmaktan kurtarabiliyor. İlkın özgürce yaratım biçiminde ortaya çıkan sanatsal değerler giderek toplumsal düzeyde özgürlük taleplerine dönüşebiliyorlar. Tarihte bunun örnekleri çokça bulunabilir.

Öteki sanat alanları yanında edebiyat güçlü bir olanağa sahip; çünkü mesajını, öne çıkarmak istediğı bir düşünceyi sözcüklerle ortaya koyabiliyor. Hayalgücüne dayalı, kurgusal bir yapısı olduğu için farklı anlayışları istediğı genişlikte istediğı derinlikte dile getirebiliyor.

OKUMA METNİ VE OKUYUCU

Edebi bir metinle okuyucusu arasındaki ilişki başladığı noktada kalmaz. Yazılı metin kendini tamamlamış olarak önümüzde durur. Eğer bir dönüşüm olarsa bu okuyucunun zihninde ve yaşamında olacaktır. Okuyucu kendini dönüştürdüğü ölçüde okuduğu eseri de dönüşüme uğratmış olur (açık yapıt). Aklında oluşan sorularla, canlanan duygularla, çıkarsadığı gözlemlerle kendini yeni bir halde bulan birisi, dönüştürücü enerjiyle dolmuş demektir. Yüzleştirdiği söylemlerle, o ana kadar kendinde taşıdığı değerleri yeniden gözden geçirmeye yönelecektir. Diğer yandan onu, kendinde taşıdığı değer yargılarıyla ve birikimleriyle anlamlandırmaya çalışacaktır. Her sanat yapıtı biricik olduğu kadar onunla 'alımlayıcısı' arasındaki ilişki de biriciktir. Sözü ettiğimiz dönüştürücü etki ne kadar yoğunsa ilişki o ölçüde organik, özgür ve biriciktir. Doğal bilincin aşımında, duyarlılığın gelişmesinde, genel olarak sanatın, özellikle edebiyatın belirleyici bir gücü olduğu inkar edilemez.

Sadece mantık insanı kurutuyor. Her şeyin planlandığı, mantıksal gerekçelere dayandırıldığı bir yaşam biçimi giderek anlamsızlık ve yalnızlık duyguları yaratıyor. Doyumsuz, tedirgin, güvensiz, birbirlerini özne değil nesne olarak gören atomize insanlar üretiyor. Diğer

sanat dalları da dahil edebiyat, akıl kutusundan dışarıya açılan pencere gibidirler. Okunan şiirler, öyküler ve romanlar; düşünmeyi, alışılmadık olaylarla, ilginç insan tipleriyle, şaşırtıcı fikirlerle karşı karşıya getirip insanları, kendi bildiği gerçeği tek, yada en üstün görme yanılgısı karşısında uyarıyorlar.

Uzmanlık elbette olacaktır. Deney-gözlem-ölçü bilimin yöntemidir ve bilim araştırmalarının sonucunu ölçülebilir duruma getirmek durumundadır. Ele aldığı sorunun sınırları belirli, dili kesin, söylemleri gösterdikleriyle- nesnesiyle- sınırlıdır. ***“Evreni, hep incelemek istediğimiz nesne ve dünyanın geride kalan ve içinde bizim de bulunduğumuz bölümü diye ikiye ayırarak işe başlamak zorundayız...”*** (W. Heisenberg. Fizik ve Felsefe. S. 34)

Bu sınırlama genel olarak edebiyat içinde geçerlidir; ancak edebiyat söylem biçimiyle, ele aldığı konuyu, nesne edindiği şeyleri sınırlarının ötesine taşıyabiliyor.

Sanatsal etkinliğin kaynağı nedir? Başka bir ifadeyle insan sanatsal etkinliğe neden gereksinim duyar sorunu ayrı bir konu; ancak onun işlevi konusunda şunları söyleyebiliriz: İmgeler kullanarak her zaman uzak dünyalarla bağ kurabilme gücüne sahiptir. Dikkatleri o anda işlediği konu üzerinde yoğunlaştırırken; farklı dünyalara da yöneltebilir. Öznenin kendisinin de o ana kadar farkına varamadığı yanlarını açığa çıkarıp, düşünce

kalıplarını dönüşüme uğratabilir. Genel olarak sanatın, özel olarak edebiyatın bilinç üzerindeki özgürleştirici gücü buradan kaynaklanıyor olsa gerek. Akıl yetisini dumura uğratan tek yanlı düşünme, önyargı ve bağnazlık gibi yöntemlerden kurtulmanın gücü yine aklın kendisinde saklıdır.

‘Bir insanı anlamak için onun kendini nasıl belirlediğinden hareket etmek gerekir’ ilkesinin, yazılı metinler içinde geçerli olduğuna inanıyorum. Böyle yaklaşılmazsa düşünce önyargıyla, daha baştan kusur aramak eğilimiyle harekete geçebilir. Bilindiği gibi kusur bulmak fikir üretmek değildir. Eleştirel tutum, irdeleyen bir tutumdur. Neyin eksik kaldığı elbette belirtilmelidir; ancak burada kalmayıp ürünün daha yetkin olabilmesi için daha nelerin bulunması gerektiği belirtilmelidir.

Öncelikle bir metnin kendi içinde neyi anlatmak istediğine bakmak gerekir. Kendi içinde tutarlı mı? fikirler açık mı? anlatmak istediği konuyu hangi derinlikte kavramış ona bakılmalı. Daha sonra onun içinde değerli, işe yarayacak bir şeyler var mı diye incelenebilir. Kendi bütünlüğü ve tutarlılığı olmasa bile sağında solunda faydalı fikirler bulunabilir. Okuyucunun kendi fikirlerini oluşturması bu noktada başlar. Ne derecede olumsuzlama (olumsuzlama bir şeyi reddetmek değil, özünü yükseltmektir.) yapılabileceği

belirlenebilir. Böylece hem eldeki metin daha tam anlaşılmış olur, hem de ondan kalkarak yeni fikirlere ulaşılabilir.

Gücünü insanın doğasından alan özgürlük, adalet, güvenlik, mutluluk istekleri kendilerini sanatsal yaratımlar aracılığıyla da ortaya koyuyorlar. Farklı bir açıdan söylersek sanatın varlık zeminlerinden biriside insanın bu istekleridir. Yaşam var olduğu sürece bu istekler de var olacaktır. İnsanın doğasından doğup beslenen bu evrensel-özsel istekleri, kendilerine bir yol bulup dışarı taşarlar. Bu taşmanın estetik bir ifade biçimi olan sanatsal eylem ve sanatın kendisi özü gereği insancıdır. Binlerce yılları aşıp günümüze kadar gelen, aklımızı ve yüreğimizi canlandıran eserlerin varlığı bunu göstermiyor mu?

GÜZELLİK SEVDİRİR-SEVİLEN GÜZELDİR

Sanat güzelliğin açığa çıkması, duyuların önüne getirilmesidir. Güzelin kendisinin varoluş biçimleri sanatın değişik alanlarında görülür. Sanatta sınıflama onun konusuna göre değil kullandığı araç ve yöntemlere göre yapılır. Hangi biçim altında gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin farklı sanat alanlarının ortak yanları vardır; amacı güzellik, aracı imge, yöntemi hayalgücü, iletisi duygularadır.

‘Güzel’ kavramı ‘İyi’ ve ‘Doğru’ kavramlarıyla birlikte felsefenin de temel sorunlarından birisidir. Böyle olmakla, onu algılayan özne olmaksızın bu soruna yaklaşamaz.

Bilinç (farkındalık yetisi) temel olarak hakikati inceler. Burada amaç, gerçekliği açığa çıkarıp herkes tarafından bilinebilir duruma getirmektir. Kavranabilirlik kendi içinde tutarlılığı, zorunlu iç ilişkileri ve bütünlüğü gerektirir. Bu haliyle ancak bir olgu kavramsallık taşır.

Aklın, dört grupta altında toplayabileceğimiz değişik etkinlik alanları ve onların doğasına uygun yöntemler uygulanması tinsel dünyamızı oluşturur.

a-Sanat; varolanla yetinmeyip olmayanın, olabilirliğin arayışı; daha çok umutlarımızı ve duygusal tepkilerimizin karşılığıdır.

b-Din; varoluşun sonsuz çeşitliliği ve varlığın sonsuz gücü karşısında duyulan acziyetin bilinci olarak boyun eğme, durumu kabullenme halimizin karşılığı olarak.

c-Bilim; varoluşların yasasına erme , onları denetleme ve isteğe göre kullanabilme gücünü ele geçirme çabası

d-Felsefe; parçalılığı aşma, birlik-bütünlüğe erme, anlama-anlamlandırma etkinliğidir.

Bilinç sadece nesnel dünyanın niteliklerini açığa çıkarmakla yetinmiyor; başka bir deyişle sadece maddi gereksinimlerimizi, bedensel arzuları doyuracak şeylerin bilinmesi ve ele geçirilmesiyle sınırlı kalmıyor. Kendi üzerine dönüp doğanın dışına çıkıyor. Tinsellik dediğimiz bu süreç; özgürlük alanımız, insanlaşma sürecimizdir. Bunun dışında kalan yanımızla doğa varlığıyız; insan hayvanı.

Varlık, varolanların ilişkili birliği olarak akıldır. Temeli Plato'dan gelen 'Güzellik', 'Doğruluk', 'İyilik' kavramları ya da İdea'lar, kendi tarihi boyunca felsefenin konuları olmuş ve olmaya devam edeceklerdir

Güzel, İyi ve Doğru olan Varlığın kendisidir. Tinsel dünyamızın değişik alanlarına karşılık gelen yanlarına göre bu ayrımı yapabiliyoruz. Felsefi açıdan şöyle bir sınıflama yapılır; Sanatın ilkesi güzellik, bilmenin ilkesi

doğruluk, ahlakın ilkesi iyiliktir. Bunu farklı bir yoldan şöyle de dile getirebiliriz; Varlığın bilim alanında görünümü doğruluk, ahlak (yaşantıda) alanında iyilik, sanat alanında ise güzelliiktir.

Filozoflar kendi dizgesine göre bu konuya bir açılım getirmiş olmasına rağmen kavramın üzerindeki felsefi araştırmalar bitmemiştir, bitmesini de beklememek gerekir. Çünkü varlığın kendisi sonsuzdur. İlişkilerin sonsuzluğu, bilincin bunları kavlıyor olması, kendini gerçekleştirme ve kendi yarattığında yaşıyor olması Kavramın da (İdeanın) sonsuzluğudur. Felsefi olarak temel ayırım bu konularda değişik şeyler söylemekten çok bunların kavranabilir olup olmadıkları, öznenen özneye değişiklik gösterip göstermediğidir. Bu nokta yaşamın her düzeyinde etkisini gösteriyor. ‘Sana göre bana göre’ anlayışı kendine kendi içinden bir değerler bütünü, bilinç tipi, insani ilişkiler ağı doğuruyor. Aynı düşünme şekli güzellik alanında da karşımıza çıkıyor, ‘sana göre güzel olan başkasına göre değildir’ gibi. Bu görünüşte doğru bir önermedir. Ancak herhangi bir şeye güzel diyende çirkin diyende bilincinde hangi ölçülerle davranıyor? Elbette tek ölçüyle. Örneğin değişik nesneler değişik ağırlıktadırlar, ne kadar farklı ağırlıkta olsalar da onları ancak bir kavramla anlayabiliyoruz; Ağırlık kavramıyla.

Güzellik ideası konusunda bazı filozofların özlü belirlemeleri bu konudaki tartışmalara temel olmuştur. Değişik içerikli önermeler olsa da felsefi düşüncenin farklı aşamalarını temsil eden filozoflar da onun hakikat olduğunu, Güzelliğin düşünceye konu olabileceğini, bir bütünlük ve uyum altında anlaşılabilirliğini dile getiriyorlar. Güzellik ‘bir içerik, bir amaç, bir anlam’; ‘sanat ise bunun ifadesi, görünüşü ve gerçeğidir.’

“Güzellik düzene ve büyüklüğe dayanır. Çok küçük ve çok büyük şeyler kavranamadığı için (ona) bakanda birlik ve bütünlüğü sağlayamaz” (ARİSTO)

“Anlama yetisi ile hayal gücü arasındaki uyum” (Kant)

“Güzellik hakiki olanı ifade etmenin ve tasarlamamanın özgül bir biçimidir.” (Hegel)

Sanat her ne kadar hayalgücü yöntemini kullansa da, seçiminde ve kendini gerçekleştirirmede özgür olsa da özünde düşünsel bir etkinliktir. Bilinci yok sayarsak ne bir sanat eseri yaratılabilir, ne de sanat duyumsaması olabilir. Buradan kalkarak şu soruları üretebiliriz:

-Sanat gereksinimi nereden doğuyor?

-Sanat varlığın anlaşılmasının, hakikatin duyulur alana getirilmesi olduğuna göre bilim bu konuda yeterli olamıyor mu? Ya da Varlığın bilimsel yöntemlerle

anlaşılamayan yanları var da sanat bu eksikliğin giderilmesinin başka bir yolu mu?

-Sanat neden imge aracılığıyla yapılmak zorundadır?

-Hayalgücü yoluyla, imge kullanarak gerçekleştirilen sanat öznel bir nitelik taşıdığına göre onu anlamak (Kavramsallaştırmak) mümkün mü?

Bu sorular içinde temele koyabileceğimiz; ‘insanda sanat yapma gereksinimi nereden doğar’ sorusudur. Felsefe tarihinde bu soruyu ilk soran Aristo’dur. Sorunu şiir üzerinden anlatsa da buna genellik verir. “Şiir sanatı genel olarak varlığını, **insan doğasında temellenen iki temel nedene** borçlu gibi görünüyor. Bunlardan birisi taklit içtepisi olup, insanlarda doğuştan vardır; ... ikincisi, bütün taklit ürünleri karşısında duyulan hoşlanmadır ki bu insan için karakteristiktir.”(Aristo: Poetika)

Hegel, konuyu daha derinlemesine ele alıyor. Bu sorunun yanıtını, insanın, temel olarak düşünce varlığı olması gerçeğinde arıyor.

“Sanatın (biçimsel yönüyle) kendisinden çıktığı tümel ve mutlak gereksinim, kökenini, insanın düşünen bir bilinç olmasında, yani kendisinin ve başka her şeyin ne olduğunu kendisinden çıkarmasında ve kendisinin önüne koymasında bulur.”(Hegel; Estetik)

Sanat biçimleri hangi ölçülerle kaç guruba ayrılırsa ayrılsın, sanat ürünleri ne kadar sınırsız olursa olsun bunların anlaşılammaması diye bir şey olamaz. Çünkü tinsel bir etkinliktir ve insanın evrensel yanlarının hem dışlaşması hem de doyurulmasıdır. Bilinç, diğer her şey yanında kendini kendine konu edebildiği için böyledir.

Sanat; zihinsel etkinlik olarak bir iletişim yolu, Hakikati kendine özgü araçlarla duyulur duruma getirip algılarımıza sunması, bilincimizin önüne koymasıyla bir yöntemdir.

Hayalgücü gerçeklikler değil geçerlilikler üretir. Kendiliğinden kurulamayan ilişkilerin öznel bir biçimde oluşturulmasıdır. Bilincimize ve doğamıza ait düşünsel ve yaşamsal enerjilerin tümünün katkısıyla gerçekleştirilir; içgüdüsel dürtüler, bilinçaltı, tasarım, teknik beceri, düşünce. Sanatsal etkinlik bütün bu güçlerin ortak, uyumlu ve önyargısız işbirliğidir. Buradan da anlaşılabilceği gibi sanatsal etkinlik duygu kaynaklı ve duygulara yöneliktir. Hayalgücü ürünü olması bilimsel kesinliklerle, fiziksel ve işlevsel niteliklerle ilişkisinin olmadığını söyler. O halde sanat kendi nesnesini kendisi yaratmak durumundadır. Nesnenin niteliklerini ve işlevini bir yana koyarak, onu imgeye dönüştürerek amacı doğrultusunda istediği gibi kullanır. Duyguların ifade edilmesi, onun görünür kılınması görünür araçlarla

mümkündür. Bu araçlar ise kendilerinde ne olduklarıyla değil, dışavurulması istenen insani bir halin en etkili biçimde ifade edilmesinde simgesel olarak kullanılırlar. Tamamen özgür seçimle, istenildiği gibi ilişkilendirilerek, istenen anlam yüklenerek yapılır. Böylesi bir etkinlik hayalgücüyle ve imgelerle ortaya çıkmak zorundadır. Varlığı farklı yanlarıyla ele almak, anlamaya çalışmak, bilincin diğer alanlarına karşılık gelir.

Sanat zihinsel (akli) bir etkinlik olduğuna göre; insan hangi durumlarda kendini imge yoluyla ifade etme gereksinimi duyar?

Duyguların kendileri, arzuların ve bilincin uyarılmasıyla oluşan bir coşkulanım, insani varlığın yoğunlaşmış halidir. Bu yoğunluk uyarıcı kaynağın aynı olmasına karşılık her insanda farklı nicelikte görünür. Duyguların niteliği bir olmakla beraber değişik yoğunlukta oluşları onlara bir öznellik kazandırır. Bir özdeyiş olarak söylenen ‘zevklerle renkler tartışılmaz’ aslında bu öznelliği anlatır. Her insan sanatsal algıya açık ve sanatsal üretim yapma potansiyeline sahiptir. Bu, sanatsal yaşamın evrensel olduğunu gösterir. İmgesel dışavurumun nedenleri, başka bir deyişle imge aracılığıyla gerçekleştirilen insani deneyimler, bütün öznel farklılıklarına rağmen evrensel niteliğe sahiptir. Kesin olmadığını bilerek, genel bir sınır koymak gerekirse şu önermeyi ileri sürebiliriz: Sanatsal dışavurum;

duygular gerçekliğin sınırını aştığı yerde başlar. Duyusal nesnelerden yapılan özgür seçimlerle, imgesel kurgular yapılarak hakikatle bağlantı kurulur. Yukarda sözünü ettiğimiz duygu-gerçeklik gerilimi kendilerini şu biçimlerde gösteriyorlar.

- Kelime-anlam diyalektiği; Kelimeler iletişimde öznenen özneye bir anlam taşırlar. Anlam kendinde esnek, önceden kabul edilen sınırlarının ötesine geçebilen bir özelliğe sahiptir. Kelimelerin kültürel uzlaşmayla belirli bir kesinliği, sınırlanmışlığı vardır. İnsanın bilincinde oluşan anlam genişliği ilk elden öteki öznelere, dışarıya kelimelerle iletilir. Kelimelerin anlamları-duyumsamaları yeterince karşılamadığını gören insan bu fazlalığı simgeler yoluyla dışlaştırır.

-Varoluşsal kaygıdan dolayı; Bir geleceğe mahkum olduğumuzu biliyoruz, başka bir deyişle geleceğe atılmış bir varlığız. Geleceğin belirsizliği, karşımıza çıkacak her ne ise ona karşı bir tutum belirlemek zorunda oluşumuz bizde bir gerilim yaratır. Bir yandan güvenlik kaygısı, diğer yandan kendimizi anlamlı kılma içtepisi bizi arayışlara sürükler. Ne olduğumuzun ne olacağımızın yanıtını tam olarak veremeyiz; çünkü varolmamızın yanıtını olmuş bitmiş durumda değil nasıl varolacağımızda ararız. Her yeni durumda bilinmeyen bir yanımızla karşılaşırız, ya da o ana kadar olmayan bir yan ediniriz. Sanatın bir yönünün hep geleceğe dönük olması

buradan kaynaklanır. Tüm bu kaygıların baskısıyla gerilen insan hayalgücüyle ve imgelerle bu kısıtılmışlığını aşmaya çalışır.

-Doyuma erişmemiş duygular taşıyor olmamız; Bireyin isteklerini ve arzularını yaşayamayıp bunları bastırması onda bir gerilime yol açar. Tıpkı coşan duygular gibi bastırılmış olanlarda dışlaşmak isterler, yaşamak eğilimi taşırlar. Baskılayıcı güçler ister toplumdan isterse bireyin kendisinden kaynaklansın her iki durumda da onun iç dünyasında bir gerilim yaratırlar. Bu gerilimin kendisi sanatsal üretimi besleyen bir enerji gibi işlev görebilir.

Erişilmek istenen özlemler, bir haksızlık karşısında duyulan sorumluluk duygusu, duyuncun (vicdan) itkisi de aynı şekilde insanı imgesel ifadeye yöneltir.

- Varolanın sınırını aşmak bilincimizin özsel yanlarından birisidir. Hep 'daha ötesine geçme' isteği onun sonsuz yaratıcılığının kaynağıdır. Olanların içinden kalkarak olmayanı tasarlayıp aramaya yönelmesi, olabilirliğini sorgulamaya açması genel olarak tinsel dünyamızı oluşturur. İmgesel etkinlik ve sanatsal yaratım da gücünü buradan alır. Evrensel niteliği olan; özgürleştirici işleviyle, duyarlılığı arttırmasıyla, akli önyargılardan uzak tutmasıyla imgesellik ve sanatsal yaratım zihnimizin bir etkinliği olarak varolmaya devam edecektir.

Sanatın yapısına ve işlevine ait belirli önermelerde bulunabiliriz.

-Sanat kötülük üretmez. Kötülüğü ifade eder, bilinci irkiltebilir; ancak, varlığın kendi içinden kendini aşarak gelişme gücü, daha önceki aşamaları kapsayarak sürdürmesini gerektirir. Yaşam kendi yolunu açmak zorundadır. Yok ederek değil ancak var ederek, varolanı olumlu bir şekilde içinde barındırarak bu mümkündür.

-Sanat özgür ve özgürleştiricidir,

-Duygu birliği yaratır,

-Duyarlılığı artırır,

-Yaşamda eşzamanlılığı yakalar,

-Anlamı kendindedir, gerçeğini kendi yaratır, gösteren ve gösterilen ayrı değildir.

Bütün yapıp etmelerimizi ifade etmek isteriz. Bir deneyimi ifade edebilecek düzeye çıkarmak insanın kendi kendini aşması demektir. İnsan kendini aşmak zorunda olmakla tüm varlıkların en üstünde durur. Yaratan ve yaratılan sadece insandır, bunun zemini Varlık, konusu güzellik yöntemi ise sanattır. Burada taklide, kopyaya, bilinen bir şeyin tekrarına yer yoktur: Orijinal olan yeni olandır; yaratılmıştır ve her yaratım insanı yaşamaya çağırır, umut ve coşku verir. Eğer bir

sınıflama yapma hakkını kendimize verirse bana göre sanatın en güçlüsü ve yetkini Yaşama sanatıdır diye düşünüyorum.

KALABALĞIN İÇİN

DE YA DA İÇİMİZDEKİ KALABALIK

Hayatımızın içinde hiç kimsenin karışmadığı bir süreç var; polisin, hukukun, yönetmeliklerin, kısaca organize bir otoritenin ve bu anlamda dışsal hiçbir gücün elini dokunduramadığı... Aslında gerçek hayatımız bu alanda yaşanır ve duyumsanır. Burası insanın kendi kendisiyle ilişki alanıdır. Genel olarak her bireyin ilişkilerini üç yoldan yaşadığını söyleriz; Doğayla, başkalarıyla ve kendi kendisiyle.

Kadim dünyaya ait şöyle bir söz var; “her fiil içimizde bir eser bırakır.” Bu noktadan baktığımızda yukarıda saydığımız üç ilişki yolunun aslında bir alanda toplandığını görürüz; kendi kendimizle ilişkiye. Doğayla ilişkilerimiz bilim ve tekniğin olanakları ile nesnel gereksinimlerimiz için yaşanır. Toplumla –başkalarıyla- ilişki doğa güçleri karşısında yetersizliğimiz ve kendi başımıza varolamadığımız için yaşanır; gelenek, törellik, hukuk ve en üst düzeyde devlet dediğimiz bir kurumsal otorite tarafından düzenlenip yönlendirilir. Birey bu alanlarda içine doğduğu ve kendisine dayatılan şartlara katlanmak zorundadır.

Tüm bunlara karşın bireyin kendi özgül tutkuları, hayalleri, vicdani yapısı, ahlaki donanımı... vardır. Bu alan onun gerçek varlığıdır: Olayları algılayış biçimlerini, günlük tepkilerini oluşturdıkları; hiç bir görev ve

zorunluluğa bağlı olmaksızın içini kendilerinin doldurdukları, anlamlar yükledikleri bir “Öznel Sistem” içinde yaşarlar.

Bu alana kimse dokunamaz. Doğa ve toplumla ilişkide görev ve zorunluluklar vardır. Zorunluluğun olduğu yerde ise kendi dışımızdan belirlenmiş kurallar ve sınırlar bulunur. Bu alanlarda olan yaşam deneyimlerimiz kendimize rağmen iç dünyamızda şekillendirici etkiler yapar. İşte bu etki bireyin kendine özgü “Öznel Sistem”inden süzülerek içeri girer; öfkeli, sabırsız, aksi, yalancı, herkese karşı güvensiz ve kapalı da olabilir, tam tersi de. Her insan sonsuz etki-tepki ağı içinde kendi varlığını sürdürüp yapılandırır, ama bunun ürünlerini de kendisi değerlendirir. İç dünyasının huzur, mutluluk; ya da öfke, korku, gerginlik gibi insani hallerle dolması, sözünü ettiğimiz “Öznel Sistem”in mekanizmasına bağlı olarak şekillenir.

İnsana dair çokça tanım yapılır. Tanım bir çerçeve çizmektir, anlamak için. Bu ölçü nesneler içinde geçerlidir. Ancak bizim için bu çerçevenin içi sonsuzdur ve sadece bizim tarafımızdan doldurulup bezenir. İnsan dışındaki hiçbir şey böyle değildir; çünkü onlar kendi verili-doğal yapıları ve yasalılıkları ile sınırlıdır. İnsan kendini sonsuzca yaratma yetisine sahip olduğu için bizzat kendisine ait tanımların çerçevesini kendisi genişletir, içini bizzat kendisi doldurur. Bunun içindir ki

bir canlıyı onun türünü tanımakla belirlemiş oluruz; örneğin karga türünü bildiğimizde, tekil her kargayı bilmiş oluruz. Ama insan öyle değil, çünkü her insan kendi başına bir türdür.

Sonsuz bir varlık türü olduğumuz gerçeğini kendi üzerimizden, ruhsal dünyamızdaki bir günlük değişimlerden bile görebiliriz. Şu veya bu biçimde arayış halindeyiz. Bu arayışın oluşturunca enerjisinin nereye bağlı olduğu elbette önemli, ama bu arayış hep vardır.

Peki, neyi arıyoruz?

Öfkeler, kıskançlıklar, meraklar, her alanda ha bire değişiklik özlemleri ve daha niceleri... Buna çok genel olmak koşuluyla “mutluluk ve huzur” arıyoruz diyebiliriz. Ve bir yanıt, bir söylem ne kadar genel olursa o ölçüde doğru olur ama bir o kadar da etkisiz olur; çünkü somut bir şey ortaya koymuş olmaz.

Arayışın olup olmaması elimizde değil; o vardır, verilidir, varoluşsaldır, yani iradi değildir. Fakat arayışın yönü ve yöntemi iradidir, bize bağlı. Bu bize şunu söyler: “Ey insan; kendini var etmek zorundasın ama yolunu kendin seçeceksin,” “kendi meskenini inşa edip içinde iskân edeceksin.”

Genel amacı bir daha dile getirirsek, şu özlemin hepimizin içinde olduğunu fark ederiz: Mutlu olmak istiyoruz; doyumlu, anlamlı, huzurlu bir yaşam. Ancak

bunlar duyumsamalardır, yani bir yaşam deneyimi olarak duygular, ruhsal haller. Burada yaşamın bir gerçeği kendini bize gösterir; hiçbir duygu hedeflenerek elde edilemez, projelendirmeyele yaratılamaz... çünkü bunlar birer yan üründür, başka bir deyişle yapıp etmelerimiz sonucu, “Öznel Sistem”imizin işlevine bağlı olarak başımıza gelirler.

İnsan ne yaparsa yapsın kendini üretir (ya da yıkar), ne söylerse söylesin kendini anlatır, ne ararsa arasın sadece kendini bulur. Gerçeği ararız, çünkü tüm ruhsal hallerimiz gerçeğe aramızdaki ilişki düzeyi ve biçimi tarafından belirlenir. Gerçek insanı özgürleştirir, gerçek insanı masumlaştırır, gerçek insanı mutlu kılar.

Peki, gerçek nedir? Bunun bilim açısından, felsefe açısından, din ve sanat açısından yanıtları veriliyor, verilmeye devam ediyor... Cevap kaynaklarını ne kadar çoğaltırsak çoğaltalım hepsinin özü bilinçtir. Buda’ya sormuşlar “gerçek nedir?” Yanıtı şu olmuş: “Kullanılabilir olan.” Elbette gerçek kendindedir, oradadır, nasılsa öyledir; ama bilinç açısından ele geçirilmediği sürece bir anlamı yoktur. Gerçeğin bilince açık hale gelmesine “Hakikat” demek yanlış olmaz. O halde soruyu şöyle karşılamak gerekir: Gerçek SENSİN- KENDİNSİN.

Gerçek bizim için ele geçirilmiş olandır. Ve biz “ele geçirdiklerimiz” ölçüsünde kendimize tanık oluruz. Bu

anlamda hakikat insandadır, başka bir ifadeyle Hakikat insan üzerinden kendini ortaya koyar.

Kendimize olan tanıklığımız kişisel varlığımızın sınırını, toplumdaki ve evrendeki yerimizi bize gösterir. Bulduğumuz her sınır bize bu sınırın ötesinin de olduğunu hatırlatır. Böylece hep daha öteye gitmeye meylederiz, bulduğumuz sınırın ötesine gitmeye çekiliriz ve itiliriz. Bu sınır kaygan zemindir; hem her türlü hırsın, öfkenin ve bencilliğin türediği hem de kendimizi aslımıza uygun olarak yapılandırdığımız alan.

İnsan çoğalmak (yetiler, özellikler anlamında) ister. Kendi çokluğumuz kişiliğimizin kapsamını belirler. Ne kadar tanınırsak, ne kadar hükümrân olursak o ölçüde güvende olduğumuz, kapsamlı olduğumuz kanısına varırız.

Bu durum pek çok ruhsal sıkıntının yaşandığı zanlar dünyasıdır da aynı zamanda. Her deneyim, her sahiplenme, her olanak ve yeti bizde bir ego oluşturur; yapay benlik. Bu yapay benliğin kendine özgü bir enerjisi, talepleri, tepkileri vardır. Yapay olduğu ölçüde endişe ve gerginlik kaynağı haline gelir. Yapay benlik –ego- derken insanın kendisine başka, ötekilerine başka ölçü uygulamasını kastediyorum, yani çifte standart. Bu çifte standardın aşılması ile ortaya çıkan, bizim aslı benliğimizdir. Zorluk burada, çünkü günlük yaşamın her adımında bu çifte standardı oluşturmaya ve kullanmaya

zorlanırsınız, bu durum yaşamın doğasında var. Fakat aynı doğa ve aynı enerji bizi kendi aslımıza da götürecektir olan bircik olanaktır. Arada irademiz var; içe dönüşle, kendimize dayatılana karşı sürekli bir sorgulama halinde bulunmakla yapaylık aşılabılır.

Bu yol biraz zahmetlidir; emek ister. Bu emeği sarf etme zahmetine katlanmadığımız ölçüde yapaylık kendiliğinden benliğimize egemen olur. Bu noktada korkular, kurnazlıklar, öfkeler ve sıkıntılar güçlenmeye başlar. “...mış gibi yaşamak, ... mış gibi gözükme, ...mış gibi olmak” yaşamın eksenine oturur.

Yapay etiketlerle kendimizi donattıkça kendimizden kaçışta hızlanır, kendimizle yüzleşmekten korkarız. Korkuyu yenmek için kendimize daha çok dayanak aramaya başlarız. Nasıl? Günübirlik etkinlikleri nicelik olarak çoğaltarak, meşguliyetleri arttırarak. Daha çok insan tarafından kabul görmek, tanınmak kişiliğe bir güvenlik duygusu verir, ego kendini iyi hisseder. Şöhret olmaya düşkünlük buradan kaynaklanır. Elbette şöhret olmak kolay değil, çünkü rakip çok, herkes ünlü olmak istiyor. Geriye daha ucuz bir yol kalıyor meşguliyeti arttırmak.

Günümüz dünyasının büyük sıkıntılarından birisi bu; bizi kendimizden uzak tutacak meşguliyet alanları bulmak. İnsan dışarıda meşgul olacak oyuncaklar bulmakta zorlandıkça tekrar kendine dönüyor, ama bedenine, yani

varlığının hayvani yanına. Şimdilerde çok moda, hangi yiyeceğin neye yaradığını, neler içerdiğini bilmeyen yok gibi. Ama asli olan kendini hep duyumsatıyor; mutluluğunu, anlamlı yaşamayı, kendinle barışık ve huzurlu olmayı nasıl sağlayacaksın? Bunun da aldatmacalı yolu bulundu gibi (... mış gibi) insanlar “yoga”ya gidiyorlar, “meditasyon” yapıyorlar... Ruhsal büyümenin, kendi iç dünyasının çer-çöpünden kurtulmanın bir arayışı olan bu manevi deneyim yolları da bir meşgaleye döndü. Vücut güzelleştirme salonuna gider gibi, hafta sonu pikniğe ya da ortak kotarılan bir eğlenceye gider gibi.

Sevgili İsmail Emre’nin bir sözü bu noktayı ne güzel dile getiriyor: “Mevlana aşka düştü döndü, şimdikiler dönüp dönüp âşık olacaklarını sanıyorlar, aslında döndükçe başları dönüyor”

Olsun, baş dönmesi de fena değil, hiç olmazsa geçici sarhoşluk yaratır, yani bize bizi unutturur. Kendimizi unutma kaygısı yalnızlık korkusuyla aynı şey. Yalnızlıktan korktuğumuz için kendimizi unutmak isteriz. İnsan ne yaparsa yapsın yalnızdır, ama bunun kendine göre bir güzelliği var. Özgür olmak, kendi kendinin bekçisi değil dostu olmak, kendi kendinden beslenmek ve kendinden ışımak...

İnsan kendine katlanamıyor, kendiyle yüz yüze gelmeye korkuyor, onun için kendinden kaçıyor. Kendiyle yüz

yüze geldiğinde kendisinin bile katlanamayacağı pek çok sevimsizlikle karşılaşmak istemiyor. Ama Bundan kaçış mümkün değil, belki bu yüzleşme ertelenebilir ama tümünden ortadan kaldırılamaz. Kendinden kaçan bir yerlere sığınmak-ait olmak ister. İdeolojiler, inançlar, partiler, kulüpler... vs. birer sığınaktır. Sığındığımız yeri koruruz, ona laf gelsin istemeyiz, çünkü orası bizim varlığımızı teslim ettiğimiz kalelerdir.

İnsan olmamızın bir gereği olarak seilmek, kabul görmek isteriz; yargılanmadan, dışlanmadan olduğumuz gibi kabul edilmek. Ama insan kendi kendini kabul edemiyorsa ne olacak? Bu baskı içinde ne kadar güçlüyse o oranda dışarıda sığınacak yerler arar. Kalabalıklar, ortak etkinlikler... Bunu görmek mümkün; mitingler, toplu geziler, ortak etkinlikler insanlara iyi gelir. Bunun önemini fark eden psikoloji bilimi de onu kullanıyor; toplu terapiler. Böylesi ortamlar neden insanlara iyi gelir? Nedeni açık: Kendilerini unuturlar, oldukları gibi kabul edilirler, orada kendileri yok sadece kalabalığın gücü var.

Kendini kabul edemeyen insan kendini lanetler. Bunu doğrudan kendine yapmaz, lanetini dışa yansıtır: Birisini mutlaka bulur. Sağa-sola ne kadar çok lanet yağdırırsa o kadar rahatlayacağını zanneder. Ama her ruhsal hal gibi öfke, lanetleme duygusu da sürekli beslenmek ister. Bilgeler ne güzel söylemiş; her şey kendi cinsinden şöyle

beslenir. Öfke öfkeyi, lanet laneti çağırır. Onlar kendi gıdalarını kendi doğalarına uygun olan besinlerden alırlar.

Nasreddin Hoca bir sabah erkenden kalkmış küfür ede ede gidiyormuş. Bunu duyan bir komşusu bakmış alacakaranlıkta kimseler yok, merak edip sormuş:

“Hoca hayırdır ortalıkta kimseler yok, kime küfrediyorsan sabah sabah” demiş. Hoca; “şimdilik kimse yok, ama sonunda mutlaka bu küfürlerime bir muhatap bulunur” demiş.

Yaşam bir oyundur, ama oyun ciddi bir iştir. Bir şeyi doğrudan kendisi için değil bir başka şeye erişmenin aracı olarak yaptıkça insan parçalanır. Kurnazlık, yapaylık, yüzeysellik “... mış gibi” yaşamak yaygınlaştıkça bu nevrotik haller de o ölçüde artar...

Ama yinede her şey iyiye gidiyor, gitmek zorunda; varoluşun doğası böyle. Çünkü düşünce var; vicdan var, hak var, sevgi var. Bunlar zaman zaman üzerleri örtülse, birer malzeme olarak kullanılsa da özlerindeki güç kaybolmaz. Bu hakikatler insanın öz benliğinde yaşıyor. Mevlana “ne olursan ol gel derken” işte bu özü bildiği, yaşadığı, yaşattığı için; deneyimine dayanarak emin olduğu için söyleyebildi. Ve böylesi insanların bir güzelliği de şu; fikirlerinde hiçbir iddia taşımazlar, şunu söylerler: “Beni yüceltme, beni taklit etme,

söylediklerimi tekrarlayıp durma, en iyisi yaşa gör,
deneyimle...” Sen tanrısalsın...

KENDİNE YASLANMAK

Özgürlük iki boyutludur, başka bir ifadeyle birbirine bağlı iki aşamalıdır: Bir şeyden özgür olmak ve bir şey için özgür olmak. Bir şeyden özgür olmak ve orada kalmak insanın çıldırması için (anlam arayışı olanlar için) gerekli koşulları yaratır. İnsan, kendini varolduğu durumdan daha öteye taşıyamazsa, bulduğu halde bırakırsa yoğun bir sıkıntının içine yuvarlanır. Çünkü artık o bir bilinç varlığıdır ve bu andan itibaren olduğu yerde kalamaz.

Sıkıntı, anlamsızlık, mutsuzluk gibi insana acı veren yaşamsal durumlar modern dönemin bireysel anlamda en yaygın ve derin sorunu olarak görülüyor.

Artık anlam ona başka yerden verilmiyor, anlamı kendisi var edip içinde yaşamak zorunda. Tekniğin gelişmesiyle kendi emeğine dayanarak toplumsal varlığını sürdüren bireyler ortaya çıktı. Her insan bir topluluğa, bir soya, bir inanç organizasyonuna bağlı kalmadan da kendi bireyselliğini yaşama olanağına kavuşmuştur. Kendi kişisel amaçlarını kendisi belirleyip, yaşamını yönlendirebilmenin ekonomik ve sosyal koşulları oluşmuştur. Yaşamını başkasının dayattığı ölçülere göre değil kendi seçimi ile yapmak sorumluluğu ile yüz yüze gelmiştir. Sorumluluk özgürlüğün özüdür; bu keyfilikle özgürlük arasındaki ayrımı veren temel ölçüdür.

Her ne kadar özgürlük çok kutsanarak dillendirilse ve herkes özgürlük istediğini söylüyor olsa da yakından bakıldığında gizli bir korkunun daha derinlerde insanı bağladığı görülür. Çünkü özgürlük sorumluluk üstlenmek, yalnızlaşma riskini göze almak, dışlanma olasılığıyla yüz yüze gelmektir. Bundan dolayı Özgürlük Korkusu psikolojiye de konu olmuştur.

Özgürlük korku yaratır ve insan bu korkuyu yenmek için kendince yollar arar. Bu konuda en kestirme yol bir şeye ait olmaktır. Aidiyetler ve kimlikler bunun için bireylerin yaşamında çok önemli bir yer tutar, çünkü bir koruma görevi görürler, güvenlik verirler. Bir ulusa, bir inanca, bir çevreye ya da ideolojik ilkelere bağlanarak bu korku telafi edilmeye çalışılır. Aidiyetin olduğu yerde anlayış yaşayamaz, çünkü kendini bir yere ait olarak varkıldığını sanan insan kendini sınırlamış demektir.

Farklı olana karşı farklılığımızı ortaya koymaktan daha doğal bir şey olamaz. Ancak bu, ya anlayışla oluyor ya da dışlayarak: Farklı olan ortadan kalksa da yaşamdan bir şeyler eksilmezmiş gibi bir katılıkla yaklaşıyor. Bunu günlük bireysel ilişkilerimizden, yazılıp çizilenlerden, medyadaki tartışmalardan rahatlıkla gözlemleyebiliriz.

Anlayış öncelikle “öteki”nin bakış açısına da nüfuz ederek olguya bakabilmektir. Onu kabul etmek ya da onaylamak değil, onun anlayışını anlamak... Ancak bunun için öncelikle insanın kendi önkabullerini,

yargılarını ve doğrularını ötekine dayatmaması gerekir. Bir şeyi anlamak ona belleğimizdeki ezber bilgileri ve hazır tuttuğumuz fikirleri giydirmek, fikirlerimize uyup uymadığını test etmek değil, onu bizzat olduğu gibi karşılayabilmektir. İşte bu noktada da insanın kendi içinden başka bir korku ayağa kalkıyor ve tedirginlik yaratıyor. Bu tedirginliğin yarattığı gerilimden kurtulmak içinde insan bellek odalarına ve inanç kalıplarına sığınıyor, böylece önemli şeyler söylemiş ya da yapmış olduğunu sanıyor.

Korkunun olduğu yerde hem saldırganlık hem de sığınma vardır. Sığındığın şeyi korumak, onu sahiplenmek zorunda kalırsın. Bağımlılık burada başlar. Bağımsızlık; her şey kafa tutmak, her şeyin tersini söylemek değildir, çünkü bu ucuz bir kendini belli etme zavallılığıdır.

Yukarıda da söylediğimiz gibi insan bilinçli bir süreç yaşamak zorundadır. Bilinçli derken; herhangi bir alışkanlığa bağlı olmadan, kendi dışından belirlenmiş bir dayatmaya ve mekanizmaya boyun eğmeden özgür iradesi ile davranması anlaşılmalıdır. Bu noktadan geri dönülemez. Olduğu yerde kalmak bireyin kendi seçimidir, ancak sonucu derin bir sıkıntı ve anlamsızlık olur.

Modern dönem bu anlamda sıkıntıların giderek arttığı bir dönem olmuştur. Peki, neden? Çünkü birey her an kendini duyumsamak zorunda, bu kendine rağmen

gerçekleşen bir olgudur. Kendini duyumsamak bireyi kendi içinden yükselen yeni sorular ve erteleyemeyeceği sorumluluklarla yüz yüze getirir. Varoluşçuların temel anksiyete dedikleri budur. Sartre “insan özgürlüğe mahkûmdur” derken de aynı gerçeği dile getirir.

İnsan tektir ve tek olmak zorundadır, hiç kimse bu durumu değiştiremez. Yetileri kendine aittir, ilgileri kendine göredir, dünyayı algılayışı ve hayata karşı duruşu kendine özgüdür, sorumluluklarını üstlenmek zorundadır. Öte yandan duyguları da kendine aittir; yalnızlıkları, özlemleri, hayalleri, pişmanlıkları ve beklentileri... Yüzeysel bir ifadeyle söylersek; kendi pişirip kendi yiyecektir.

Dışardan gelen uyarıları algılarız ve bu algıya karşı bir duruş belirlemek zorunda kalırız. Bu duruş ya bir tepki ya da yanıt olmak durumundadır. Tepki geçmişten ve bellekten kaynaklanır; yanıt ise bilinçten (farkındalıktan) Tepki insanı bağımlıdır, yanıt insanı ise özgür.

Varolduğumuzu duyumsama bizde bir anlamımız olduğu ya da olması gerektiği gibi bir isteğin doğmasına yol açar. Bir genelleme yaparsak varolduğumuzu iki yolla duyumsar ve gerçekleştiririz; ya dışardan gelen uyarılar yoluyla ya da içsel enerjimizin (sevgi) taşmasıyla. Birincisi bizi başkasına bağımlılığa görür; sahiplenmeye, kıskançlığa, egemenlik arayışına. Burada başkasına ihtiyaç duyulur, çünkü kendine yeterlilik yoktur. Ve insan

kendine yeterli olmadığı sürece hiçbir şey onun için yeterli olamaz. Bu durum kendini inişli çıkışlı ruhsal haller biçiminde gösterir; korkular, ölçsüz öfkeler, huzursuzluk, içsel bir boşluk ve anlamsızlık gibi... İkincisi ise paylaşıma ve kendine yeterliğe dayalıdır. Burada kaynak ve uyaran içeridedir, birey her açıdan kendinde kalır ve içsel özgürlüğünü yaşar.

Her iki durumda da bir değer olduğumuzu, bu dünyada olmamızın bir anlamı olduğunu fark edip yaşam serüvenine dalarız. Bize ihtiyaç duyulduğunu görmek hoşumuza gider. Bu istek içimizde öylesine yoğunlaşır ki “bize ihtiyaç duyulmasına ihtiyacımız olduğunu” hissederiz. Bu istek öylesine itici bir güç olarak içimizde işler ki sonucu iki yönlü olabilir. Bu ihtiyacın kendisi bizim başkasına bağımlılığımızın, başka bir deyişle kendimizden özgür olamamanın en temel bağı haline gelir. Ama öte yandan tekbaşinalığın oluşturulmasının sıçrama tahtası da olabilir. Varolma zorunluluğu, kendi kendimizi inşa etme sorumluluğu, içimizdeki yaşam enerjisi ile kurulur. Bu enerji iki yönlüde akabilir: Birincisi; arzuların, alışkanlıkların, kendimizi herhangi bir yetimizle başkalarının gözünde önemli biriymiş gibi kabul ettirme yönünde, ve ikincisi; her ne isek o olduğumuzu kabul ederek ve sadece kendi kendimizi aşma yönünde kullanarak.

Bize ihtiyaç duyulması dürtüsü oldukça güçlüdür. Birey önemli birisi olduğunu, bu dünya için gerekli olduğunu, kendisinin varlığı ile dünyanın daha bir anlamlı olduğunu değişik biçimlerde ortaya koyar; müzikte, şiirde, aşk ilişkilerinde, mesleğinde; dahası bir ebeveyn olarak çocuk ilişkisinde... Bilindiği gibi şarkılarda ve şiirlerde çoğunlukla ikinci tekil şahsa hitap edilir. Söz konusu ikinci tekil şahsın, SEN'in varlığı öylesine yüceltiliyormuş gibi dile gelir ki, aslında yakından bakılsa bir talepte bulunulduğu görülür. İnsanlar kendi mutlu olma özemlerini; değerli ve önemli birisi olduklarını, beğenildiklerini duymak, kendileri için kaygı duyan birisinin varlığını görmek, anlamlı bir varlık olduklarını duyumsamak istiyorlar ve bunu ötekinden talep ediyorlar. "Sensiz hayatımın bir anlamı yok", "sen benim her şeyimsin", "sensiz yaşayamam" ... türünden tüm söylemler özünde bir talebi dile getirirler. Bana değer versene, beni yüceltsene, benim anlamlı birisi olduğumu bana yaşatsana... Karşılıklı olarak bu talepler yerine getirildiğinde insanlar birbirlerini sevdiklerini zannederler. Ama burada bir karşılıklı bağımlılık vardır ve bu tür ilişkilerde kıskançlık kaçınılmaz olarak ilişkinin bir bileşeni olarak sürece katılır. En büyük nefretler en büyük "sevgilerden" doğar.

Ebeveynler için çocuk sevgisi de bir yanıyla bu özlemi gideren önemli bir güçtür. İnsanın çocuğunun bitmez tükenmez taleplerini hiç bıkmadan, büyük bir sabır ve

şefkatle yerine getirmesinin arkasında da biraz bu önemsenme, kendisine ihtiyaç duyuluyor duygusunun doyurulması yatar.

Emekli olmuş bir yakınım bir gün bana “kendimi sobada yakılmak için harman yerinde bekletilen odun gibi hissediyorum” demişti. Hem uzun iş hayatından bıkmıştı hem de emekli olunca büyük bir boşluğa düşmüştü. Çocuklar evlenip evden ayrılmıştı, ondan harçlık isteyen kimse kalmamıştı. Makinelerde bir arıza olduğu zaman bu arızanın nasıl gidileceğini soran kimse de yoktu. Yaşı ilerlediği için kadınların ilgisini çekme dönemini de geride kalmıştı. Çarkı çevirecek sular kesildiği için su değirmeni öylesine kala kalmıştı.

Bunlar içimizdeki o büyük tuzağın; “ihtiyaç duyulma” dürtüsünün günlük yaşamdaki yansımalarına örnekler. Neden tuzak olsun diye sorulabilir; çünkü her türlü bağımlılığın, yapaylığın, hırsın, kıskançlığın ve kendini avutmanın kaynağı da onun için. Ama güzel de, çünkü kendi olmanın, tekbaşinalığın, kendine yeterliğin ve açık biri gökyüzü gibi sonsuz sevincin, pürüzsü bir ayna kadar saflığın nedeni de olabilir bu dürtü. Gerisi size kalmış...

MERKEZ ÇEPERİYLE

Bütün-parça ya da merkez-çeper bağıntısı varlığımızın temelini oluşturur. Bunun göstergesini net olarak sanat alanında görmek mümkün. Her sanatçı eser ortaya koyma sürecinde şizofreniktir, hatta bu durum ne denli keskinse sanatsal niteliğin o ölçüde yüksek olma olasılığı vardır. Bir sanatçı bu sürece bilerek girer, süreci yaşar yani eserini var eder ve istediği zaman kendine geri döner. Hastalıklı kişilikte ise bu durum süreklidir, kendi bütünlüğüne tekrar dönemez.

Her insan, insanlığın tüm hallerini içinde taşıyan bir tohumdur. Hiçbir delilik, hiçbir dahilik; normal-anormal... ne dersek diyelim hiçbir hal yoktur ki potansiyel olarak bizde bulunmasın. Yetilerle donanmış olarak bu dünyada bulunur ve içinde bulunduğumuz dünyanın koşullarını olanak olarak değerlendirip kendimizi yaratırız. Bu anlamda evrende yaratım yoktur, enerjinin dönüşümü vardır, insan hariç. Yaratılan tek varlık insandır. Burada yaratılan derken onun biyolojik varlığını kastetmiyoruz, çünkü biyolojik yanımız doğamızdır; bildiğimiz doğa yasalarına bağlı olarak oluşmuş bir uzantıyız. Kutsal metinlerde bu hoş bir simgesel anlatımla dile gelir: Tanrı insanı kendi suretinde yaratmış ve ruhundan üflemiştir. Yaratım tinseldir ve bunun sorumluluğu sadece bizdedir; çünkü tinsellik

doğada yoktur. Tinsellik sadece düşünce ve düşüncenin tüm yapıp etmeleri olarak bilinç (insan) tarafından yaratılır. Ancak tinsel yaratım bedensel araçlar olmaksızın mümkün değil, buna karşın düşünce yoksa beden de kendiliğinden tinsel bir şey üretemez.

Yaratım yetisinin sadece insanda olduğunun, evrende kendi sorumluluğunu taşıyan tek varlığın insan olduğu söylenirken bu kuru bir iddia mı, yoksa bir gerçek mi sorusu sonsuzca tartışılabilir. Böyle bir sorunun yanıtı kendi içinde hazır zaten; bu soruyu soranda biziz yanıt arayan da. Bizden başka bunu yapan hiç kimse yoktur, eğer varsa o da bir bilinç varlığı demektir. Düşünsel ya da eylemsel tüm yapıp etmelerimizin kararını vermek, onu uygulamak, denetlemek, sonucunu değerlendirmek gibi bir süreci yaşarız. Bu sürecin egemenine, başka bir deyişle inisiyatifini kullanan yanımıza irade diyoruz. Bilincimizi bir bütün olarak kabul edersek; bunun bir düşünce boyutu birde irade boyutu vardır, aslında aynı yetinin işletim biçimine verdiğimiz isimlerdir bunlar.

Bilincimiz, aynı anlama gelmek üzere farkındalığımız bütündür. Bütünden kasıt, o bir sonsuz enerji olarak her şeye yönelir fakat orada kalmaz, konudan konuya, nesneden nesneye geçebilir. Her şeye ilgisini yöneltir, her şeye enerjisini aktarır, ama bu enerjisi hiçbir zaman tükenmez. Kendisi bütün, fakat ilgi alanları parçalı;

kendisi tek, yönelimleri ve etkinlikleri ise çok. İşte burası iradenin ortaya çıktığı andır.

Bütünsel gücümüzü (farkındalığımızı) nereye yönelteceğimizin, neye niçin enerji aktaracağımızın kararını biz veririz. İçsel sıkıntıların, psikolojik sorunların; yaşamımızda mutluluk ve mutsuzluğa dair ne varsa hepsinin yaşandığı yer burasıdır. Hz. İsa'nın "hazineniz neredeyse yüreğinizde orada olacaktır" sözü bunu söyler. Seçimlerimizi yaparız, alışkanlıklar ediniriz, sonsuz ilişkiler yaşar inançlar oluştururuz; bir şeylere sahip olur bir şeylerin peşinden koşarız. "Ellerinizle yaptığınıza tapmayın", "ilahlara tapmayın" sözleri bunu açıkça dile getirir.

Zamanla bu parçalı şeyleri kendimizle özdeşleştirir, tüm varlığımızı oraya indirgeriz. İşte parçalanmanın öğüten dişlileri arasında biraz daha kaybolmaya da böylece başlamış oluruz. Düşünce tarihinde insanın bu durumu felsefe de, sanatta, edebiyatta bolca dile getirilmiştir. Bu konuda en ciddi uyarılar kutsal metin ve söylemlerden geldiğini düşünüyorum; Buda, Patanjali, Tao öğretisi, Tevrat, İncil, Kuran neredeyse tamamen bu noktaya ağırlık vermiştir. İnsanın ilahi bir varlık olduğu, kendi ilahiliğinden uzaklaşmanın da, onu bulmanın da bireyin kendisine ait olduğu belirtilmiştir.

Kimin ne dediği elbette önemli, fakat daha da önemlisi şu: Bu parçalanma olanağı sadece bizim bir

dikkatsizliğimizin, bir dalgınlığımız sonucu mu; yoksa varlığımızda potansiyel bir olanak mı? Hiçbir kuşku duymadan yanıt vermek mümkün; paçalılık varlığımızın doğasında var. Hem merkeziz hem çeper, hem bütünüz hem parçalıyız. Önemli olan bu merkezle çeperin birliğini, armonisini, dingin olmayan dengesini sağlamaktır.

Hiç kimsenin iç dünyası, değil hayat boyu bir gün içinde bile aynı kalmaz; bazen üzgün bazen neşeli; bazen öfkeli bazen şefkatli... bu anlamda insanın iç dünyası renkten renge boyanıp durur. Ayrıca anılar, geleceğe yönelik tasarılar, korkular, umutlar, alışkanlıklar ve inançlar benlik ağacımızın dal ve budakları olarak işlev görürler. Kendi içimizde kendimizle kavgalar ederiz, pişmanlıklar yaşarız, ondan bundan üstün olduğumuza dair kuruntulara kapılırız; birilerinin karşısında komplekse düşeriz... Kısaca tüm bu olup bitenler değişken güçler olarak farklı yönlere akıp dururlar, bizden enerji soğururlar, bazen birbirini etkisiz kılıp bazen güçlendirirler. İşte bunlar, toplam olarak söylersek varlığımızın değişken olan yanını oluştururlar.

Fakat birde değişmeyen yanımız var; farkındalık: İçimizdeki tüm değişkenleri duyumsayan, onları görüp fark eden, onlar hakkında değerlendirme yapan yanımız, bilinç yetimiz. İnsanlaşmamız, insan olmanın zevk ve mutluluğunu duyumsayabilmemiz bu iki yan arasında

kurulan bağıntıyla doğrudan ilişkili. Peki, bu bağ niye kopar? İki sebepten ötürü: Birincisi içgüdülerimizin ve arzularımızın baskısıyla; ikincisi, Nefsimizin güçlenmesiyle. İçgüdüler ve arzular bizi içten; Ego ise dıştan ele geçirir; ama tümü de içimizde gerçekleşir. Birincisi doğa kaynaklı yani varoluşsal; ikincisi ise toplumsal kaynaklı yani tarihsel. Hangi kaynaktan gelirse gelsin tümü de varlığımızı sürdürmemiz için vazgeçemeyeceğimiz dayanaklardır. İç bütünlüğümüzü sağlayıp korumanın güçlüğü sadece bizim niyet ve dikkatsizliğimizden değil, doğrudan varlığımızdan kaynaklanır. Bu durumun insan için hoş bir şey olduğu rahatlıkla söylenebilir. Çünkü aynı yaşam enerjisinin yön değiştirmesine bağlı olarak insan cehennemi de yaşayabilir, cenneti de.

İçgüdüler ve arzular; beğeni toplama, kendini kanıtlama, işe yaradığını görme gibi dürtülerin hepsinde doğamızın bir parçasıdır. Onları yok sayamayız, ama yönlendirebiliriz. İşte iradenin en çok işe yaradığı an. Eğer biz onu yönlendiremezsek onlar bizi ele geçirip kullanıyorlar. Bunu aşmak olanaklı, fakat bastırarak değil, yok sayarak değil, kendimizi kandırarak değil onları yaşayarak, tanıklık ederek ve anlayarak...Yolu, içsel sorgulama ve yaşantılamadan geçiyor. İçimizde hangi eğilim, arzu, tepki, özlem vb. uyanıyorsa bilincin ışığını ona çevirip kaynağını ve yönünü bulmak... Kadim bilgelik bu yolda pek çok deneyim ve eserlerle insanlığa

inanılmaz ölçüde miras bırakmıştır. Bunu her insan ancak kendisi yapar. Onun için kimse kimseyi dönüştüremez, kimse dıştan terbiye edilemez; sadece etkileyebilir, yardımcı olabilir, yol gösterebilir. Ama kişi kendisini açmadığı, kendi sonsuz farkındalık gücünü kendine yöneltmediği sürece hiç kimse bir şey yapamaz.

Bir şeyi anlamadan onu dönüştürmek mümkün değil, bu ilke kendimiz için de geçerli. Kendini anlamayan insan kendini dönüştüremez. Sadece iki sözcük, ama insanlık kadar ezeli ve ebedi olacak bir uyarı şu: “Kendini bil.” Delf tapınaklarının kapısında yazılı olan bu uyarı eğer bir dönüştürme kılavuzu olarak alıp kendimize baktığımızda bu iki sözcükten oluşan uyarıyı hayata geçirmenin ne denli sabır ve emek istediğini kendimiz üzerinden görebiliriz.

Anlamanın olabilmesi için öncelikle olgudan hareket etmek ve olguyu kendinde nasılsa öyle ele almak gerekiyor. Günlük dilde bu “objektif olmak”, “nesnel olmak”, ya da daha sevimliymiş gibi gözüken “önyargısız olmak” gibi alışılmış biçimde dile geliyor.

Objektif-nesnel- olmak öyle görüldüğü kadar kolay yaşanmıyor. İnsanlar kendilerine göre bir ilke, kural ya da duruş noktası belirliyor. Duruş noktasını ilişkiye girdikleri her şeye eşit ölçüde uyguluyorlar ve buna objektif –nesnel, tarafsız- tutum diyorlar. Objektiflik kendi duruşunu ya da anlayışını herkese, her şeye aynı

yoğunlukla uygulamak değil, karşıdaki gibi olarak olaya bakabilmektir. Karşıdakinin duruşu ve değerleriyle dünyaya bakabilmek, onun gözünden olup bitenlerin nasıl görüldüğünü fark edebilmek, kısacası o olarak anlayabilmektir. Bu nokta görüldüğü kadar kolay olmuyor. İki açıdan; birincisi, onun anlayışını kavrayacak kadar yetkin olmak; ikincisi kendini bir kenara koyarak, deyim yerindeyse kendini paranteze alarak, kendini hiç devreye sokmadan anlayabilmek. İkinci noktada büyük zorluklar yaşanıyor. İnsanlar bir konuyu değerlendirirken öncelikle kendi ölçülerini, o ana kadar sahip oldukları “doğrularını” göz önünde tutuyorlar. Tüm yorumları ve yargıları bu duruştan çekip çıkarılıyor. Kişisel ilişkilerimde, okuduğum yazılarda hep rastlayabiliyorum, kendine nice olumlu değerler yükleyen insanların benliklerine ufacık bir dokunuşla nasıl feryat ettiklerini sıkça rastlıyorum.

Dünya hakkında, ülkenin kaderi hakkında büyük büyük laflar edebiliriz, sorumluluk üstlenmek isteyebiliriz, elbette. Ama ne yaparsak yapalım bunu bir ilişki içinde ortaya koyarız ve ilişki dediğimizde de karşımızda başka insan var demektir. Bizzat bu sürecin kendisi gerçektir ve somut olarak yaşadığımız da budur. Biz; hayatımızın bu kadar yakın olan yanını daha güzel, daha cazip, daha sevecen ve istenen hale getirebiliriz. Her insanda bu potansiyelin olduğuna inanıyorum. Günlük yaşantımdan biliyorum ki; karşımdaki insana bağımsız, özgür, kendine

ait bir değeri olan, saygı duyulması gereken bir insan olarak yaklaşabildiğim ölçüde sıcak ilişkiler, özenli davranışlar, yakınlık isteyen ve yakınlık gösteren bireyler buldum.

MUSTAFA ALAGÖZ

GÖRÜNENİN ÖTESİ

ekitap.aqorum.com